

Mokslo Lietuva

TRYS BROLIAI – VIENA SĖKMĖS ISTORIJA ■ 2, 3 p.

KRISTIJONAS DONELAITIS – SŪDUVIŲ PALIKUONIS ■ 7, 12 p.

TEGU TAVO VAIKAI
EINA... ■ 8, 9 p.

■ p. 9 Sakralus liaudies meno paprastumas

■ p. 10 Jubilato dovana lietuvių kalbotyrai

Nr. 13 (523)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Akademikai skaito Kristijoną DONELAITĮ

Gedimino Žemlicko nuotraukos

„Metų“ ištrauką skaito gydytoja alergologė, LMA tikroji narė prof. habil. dr. Rūta Dubakienė

Akademikas profesorius Vytautas Basys „Metuose“ aptiko K. Donelaičio priesakų Lietuvos mokslų akademijai

„Metus“ įsijautęs skaito akad. prof. Aleksandras Vasiliauskas

Atėjo metas paplušėti Lietuvos mokslų akademijos prezidentui akad. prof. Valdemarui Razumui

Gegužės 22-osios popietę Lietuvos mokslų akademijos rūmų Mažoji salė alsavo ir bangavo hegzametru – vyko Kristijono Donelaičio skaitymai. Lyg ir nieko naujo po Lietuvos dangum, nes minint Kristijono Donelaičio 300-ąsias gimimo metines daugelis tautiečių tarsi iš naujo atranda savo didįjį Poetą. Mokyklose, Vilniaus knygų mugėje ir daugelyje kitų vietų visi norintys – nuo mokinuko iki sveikatos ministro

Vytenio Andriukaičio – galėjo pasitikrinti, koks jų santykis su lietuviškojo tapatumo reiškėju ir įtvirtintoju. Regis, Lietuvos mokslų akademijos ligi šiol nebuvo palietusi ši gyvenimo su Donelaičiu banga, bene vieninteliai viešai dar neskaitę Donelaičio ir buvo akademikai. Gegužės saulelė, nors neskubėdama, vis dėlto atkopė ir į šią mokslų šventovę.

Akademikai prakalbo Done- laičio balsu

Iš akademikų drąsiausiam, o gal Donelaičio skaitymus vedusio Domo Kauno padrąsintam, Aleksandrui Vasiliauskui pirmą kartą gyvenime teko viešai skaityti Donelaitį. Padėtis įpareigojo

■ Nukelta į 6 p.

Bronislovas KUZMICKAS

Mokslinis tyrimas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę (projektas „Paradigminiai šiuolaikinės Lietuvos visuomenės mąstymo pokyčiai ir europinė erdvė“, VP1-3.1-ŠMM-07-K-03-025).

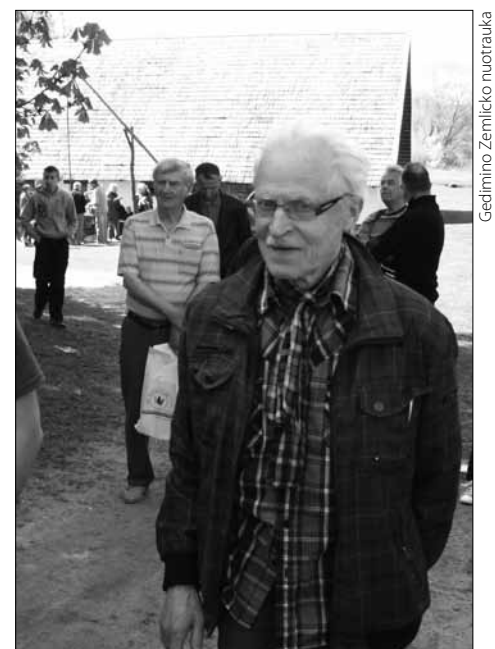
Prieš daugiau kaip dvidešimt metų šalis išgyveno esminius politinius pokyčius – po okupacijos buvo atgauta nepriklausomybė, nuo totalitarinės pereinama prie demokratinės santvarkos, nuo planinio komandinio – prie laisvos rinkos ūkio, nuo uždaro – prie atviro ir dar daug kitokių pokyčių visose gyvenimo srityse. Tai keitė žmonių gyvenimo ir darbo sąlygas, dėl to keitėsi ir iki šiol tebesikeičia daugelio mąstymas, vertinimai ir motyvacijos. Turi reikšmės ir po „uždangų“ griuvimo į mūsų šalį plūstelėjusios kultūrinės, politinės naujovės.

TAUTIŠKUMAS – sampratos kaita

Mąstymo pokyčių lauke atsiduria ir tautos samprata. Straipsnyje ketinama trumpai apžvelgti, kokio požiūrio į tautą ir tautiškumą buvo laikomasi tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje, kokia šių dalykų samprata buvo oficialiai brukama okupacijos metais, pagaliau, kaip tautiškumo supratimas keičiasi (ar nesikeičia) dabar – atgautos nepriklausomybės ir narystės Europos Sąjungoje sąlygomis. Apibūdinant polyčius, vartojamos modernybės ir postmodernybės sąvokos.

Modernioji samprata

Pradėsime nuo moderniosios lietuviškumo sąmonės, kuri susiformavo tautinio atgimimo

Prof. Bronislovas Kuzmickas Ožkabaliuose, Jono Basanavičiaus gimtinėje

■ Nukelta į 4 p.

TECHNOLOGIJOS

Trys broliai – viena sėkmės istorija (3)

Pabaiga, pradžia Nr. 5 ir 7

Bendrovės „Brolis Semiconductors“ komercijos direktorius Augustinas Vizbaras, pademonstravęs stebėtiną išvermę pašnekesyje su laikraščio „Mokslo Lietuva“ vyriausiuoju redaktoriumi, tęsia pasakojimą apie bendrovės kūrimo darbą ir pirmuosius sėkmės žingsnius. Išsakytos mintys gali būti gera paskata tiems mūsų laikraščio skaitytojams, kurie pasiryžę rinktis panašų mokslo ir verslo sąsajos kelią. Pokalbio metu apie įterptąsias sistemas prabilsime ne iškart, bet iš esmės tai pašnekesys apie šių sistemų kūrėjų veiklą.

Mokslas kuriamas ne iš betono

Mokslas Lietuva. *Daugelis investicijų į mokslą ir technologijas, neišskiriamas, padeda nuo naujų pastatų statybos. Bendrovė „Brolis Semiconductors“ naujais pastatais neapsistatė, bet išsiuomavo iš bendrovės „Arginta“.*

Augustinas Vizbaras. Per pusantų metų šis rengėme švartus kambarius, gamybinę liniją, žodžiu, visas savo investicijas – apie 20 mln. litų – galėjome skirti naujoms technologijoms. Nieko iš gamybinių pastatų faktiškai nestatėme, į betoną ir stiklą beveik nieko neinvestavome. Stengėmės nekurti prastos patirties, kai iš europinių 160 mln. litų naujo architektūrinio paminklo statymui panaudota 120 mln., o naujoms technologijoms liko vos 40 mln. Iš betono mokslo nepadarysi. Mes pinigus taupėme ir rinkomės visai kitą viziją, mums buvo svarbiausia įdiegti konkurencingas rinkoje technologijas.

ML. *Ar pakako patirties renkantis technologijas? O gal nebuvo reikalo rinktis?*

A. Vizbaras. Vis dėlto tai jau buvo mūsų patirties rezultatas. Miuncheno technikos universitete mudvieju su broliu Kristijonu praleisti penkeri metai nedingo veltui – technologijas nebloggerai įsisavinome ir išmanome. Tai, kas šiandien šiose patalpose pastatyta ir veikia, yra tos įgytos patirties rezultatas. Aišku, kur reikėjo, rėmėmės ir vokiečių patarimais, jie ir toliau mus konsultuoja dėl komercijos, kai tokia būtinybė iškyta. Yra mūsų patarėjų taryba, joje yra ir prof. Markusas-Kristianas Amanas (Markus-Christian Amann), ir Ralfas Mejeris (Ralf Meyer), taigi turime į ką remtis.

ML. *Norite pasakyti, kad iš idėjos niekas nekonsultuoja, viskas daroma dėl komercijos?*

A. Vizbaras. Prašyti ką nors daryti už dyką – ydinga praktika. Kaip idėją palaikyti, socialinius projektus ar paramos teikimą, bet ne daugiau. Komercinis pamatas visada daugiau motyvuoja ir įpareigoja.

Kaip kuriamos naujos puslaidininkinės medžiagos

ML. *Kas jums buvo sunkiausia pradėjus savo verslą? Vien tai, kad tai trijų brolių, turinčių skirtingos patirties, projektas, aišku, didelis privalumas.*

A. Vizbaras. Reikėjo greitai visą užpirtą technologinę įrangą paleisti, įsisavinti, o tam reikėjo kvalifikuotų darbuotojų. Štai ir sunkumas. Vilniaus universitetas rengia fizikus, bet tai nėra puslaidininkinių specializacijos

inžinieriai. Priėmę jauną darbuotoją pirmiausia jį turėjome apmokyti, o tai jam tarsi antrą universitetą baigti. Jauni darbuotojai ateina turėdami universitetinį bendrų žinių bagažą, gal tai ir gabūs žmonės, bet praėina mažiausiai pusė metų, kol pradės nešti naudą įmonei. Mums patiems juos teko apmokyti. Stengėmės taikyti tą pačią sistemą, kurios pramokome Miuncheno technikos universitete. Manau, tai labai efektyvi ir produktyvi sistema, leidžianti jaunam žmogui greitai tobulėti. Už tai jaučiu didelę pagarbą vokiečiams ir pirmiausia mudvieju su Kristijonu prof. Markusui-Kristianui Amanui, kurio darbo su patirtį dabar mes stengiamės perduoti savo mokiniams.

ML. *Kokias naujas technologijas naudojate, ką apie tai išsamiau galite pasakyti?*

A. Vizbaras. Dabar mūsų veiklos širdis yra molekulinis pluoštelis epitaksijos reaktorius. Tai JAV pagamintas įspūdingo dydžio įrenginys, pasaulyje tokių šiuo metu tėra kiek daugiau kaip 30. Vieną iš jų mes ir naudojame. O su tokiomis medžiagomis, iš kurių mes gaminame kristalus, pasaulyje dirba tik du, įskaitant mūsų, reaktorai. Tai visai nauja medžiagų platforma, o mūsų stiprybė ta, kad mes šiandien tas medžiagas sintetiname bene geriausiai pasaulyje. Sugebame tai padaryti.

ML. *Ne per drąsiai pasakytą?*

A. Vizbaras. Pasakytą realiai vertinant. Pasaulyje nebent vokiečiai sukuria neprastesnes puslaidininkinių medžiagas. Mes paleidome reaktorių ir pradėjome dirbti 2013 m. sausį. Ligi tol turėjome penkias ar šešias konkurentiškas įmones, o svarbiausia konkurentė buvo vokiečių įmonė, kuri apie 10 metų rinko ir tobulino savo gaminamus diodus. Jų galia buvo 1 vatas per vieną emiterį ir gal kiek daugiau, efektyvumas šiek tiek viršijo 30 proc. Tai buvo naujais vokiečių laimėjimai. Mums tą patį efektyvumą pasiekti pavyko per devynis mėnesius. Vadinas, turime žinių ir reikiamos patirties. Darome ir šiek tiek kitaip, mūsų stiprybė – medžiagų sintezė. Patys esame atsakingi už visą procesą, nuo skaičiavimo, gamybos iki galutinio užsibrėžto rezultato, svarbiausių principų įgyvendinimo. Nors mūsų įmonė maža, bet mes sukame visą technologinį gamybos ratą.

ML. *Atliekate programavimo, naujų kuriamų puslaidininkinių modeliavimo darbus? Jei taip, tai kiek gauti rezultatai skiriasi nuo numatytų?*

A. Vizbaras. Kartais skiriasi, esmės, kaip gerai skaičiuoji. Šiandien sugebame nebloggerai apskaičiuoti tai, ką norime gauti eksperimentiškai, vadinas, pakankamai gerai esame susipažinę su savo medžiagomis.

ML. *Ar tai reiškia, kad pirma siekiama rezultatą sukuriate galvoje, perkeliate į kompiuterį, o jame programuojate užduotį epitaksiniam reaktoriui?*

A. Vizbaras. Ne visai taip. Pirmiausia kyla idėja, kurią perkeliame į

kompiuterio programą ir sumodeliuojame, kaip veiks būsimas prietaisas, jeigu pavyks pagaminti. Reaktorius – statinė, kuri garina medžiagas, o statinė nesupranta, ko reikia medžiagų gamintojui. Aišku, yra ir tarpinių modeliavimo etapų. Kai suskaičiuojame visus tuos sluoksnius, žinome, kokio įsikišimo reikia. Operatoriaus rūpestis suvaldyti reaktoriuje vykstančius procesus, organizuoti tokias kompozicijas, sandaras, kad būtų pagaminta norima puslaidininkinė medžiaga. Štai čia ir prasideda įdomiausia kūrybos dalis: kaip idėją paversti medžiagomis, kurios mums reikalingos. Tai pats kruopščiausias ir atsakingiausias darbas, kurio pasaulyje beveik niekas ir nepadaro. To proceso reguliavimas – tai išties kalibravimų aibė, srautų, atomų inkorporavimai ir t. t. Tame procese daug fizikos, nes reikia suvokti, kaip ten iš tikro tie atomai dėliojasi ir kodėl nepavyksta vienas ar kitas darinys. Tenka ieškoti būdų, kuriais pavyktų atomus sudėlioti mums reikalinga tvarka.

ML. *Ar būna daug broko?*

toriaus šiuo metu dirba du darbuotojai – brolis Kristijonas ir inžinierius, kuriam dar reiks įgyti didesnės patirties. Naujam darbuotojui reikia perduoti mąstymo būdą, kurį mes perėmėme iš prof. M.-K. Amano ir jo bendradarbių. Juk kas yra geriausias ekspertas? Tas, kuris dirbdamas susidūrė su visomis problemomis, patyrė avarijas, praėjo ugnį ir geležį. O žaliajam specialistui visa tai priešakyje. Mums studijos ir darbas Vokietijoje buvo naudingas, įgijome daug praktinės patirties, patyrėme daug problemų, bet jas ir išsprendėme. Labai vertinu galimybę reikalui iškilus nukristi į Miuncheną ir ten pasikonsultuoti su tų reikalų žinovais. Mes ne viską žinome, bet yra žmonių, kurie su panašiais sunkumais buvo susidūrę ir moka tas problemas spręsti.

Specialiam taikymui reikia specialių parametru

ML. *Jūsų svarbiausias darbas – išauginti reikalingų savybių kristalą ir jį paruošti pritaikymui? Ar pats kristalų auginimas, o gal būtent pritaikymas, rinkos paieškos ir kelia daugiausia rūpesčių?*

A. Vizbaras. Šiai dienai pritaikymo rūpesčių neturime, klientūros pakanka. Svarbiausias uždavinys – sukurti produktą. Kai kuriems užsakovams užtenka tik kristalo, bet ne visiems, kitiems reikia išbaigto prietaiso, vykdančio griežtai apibrėžtas funkcijas. Tie nuokryptai turi griežtas ribas, tad mes ir siekiame pagaminti tokį baigtinį

atlikti jutiklio funkciją elektronikos reikmėms ir pan. Bet jeigu prireikia daugiau galios, tarkime, reikia kažką pjauti, jau teks tvarkyti visą spinduliuotės pluoštą, tvarkyti kaupinimą, galios tankį ir t. t. Specialiam taikymui reikia specialių parametru.

ML. *Bet kaupinimo įtaisus juk ne jūs gaminatė?*

A. Vizbaras. Iki šiol ne mes, bet po metų kitų gaminsimės patys. To siekiame, nors mūsų gaminio širdis yra kristalas, o jau lėšius mes išmoksime pagaminti ir patikimai uždėti. Kas kitas gali geriau mokėti dirbti su mūsų lazeriais, jei ne mes patys.

ML. *Nes jaučiate savo sukurto lazerio širdies plakimą?*

A. Vizbaras. Būtent, nes mes galime greičiausiai adaptuotis, surasti naujus sprendimus ir pritaikymus savo lazeriui.

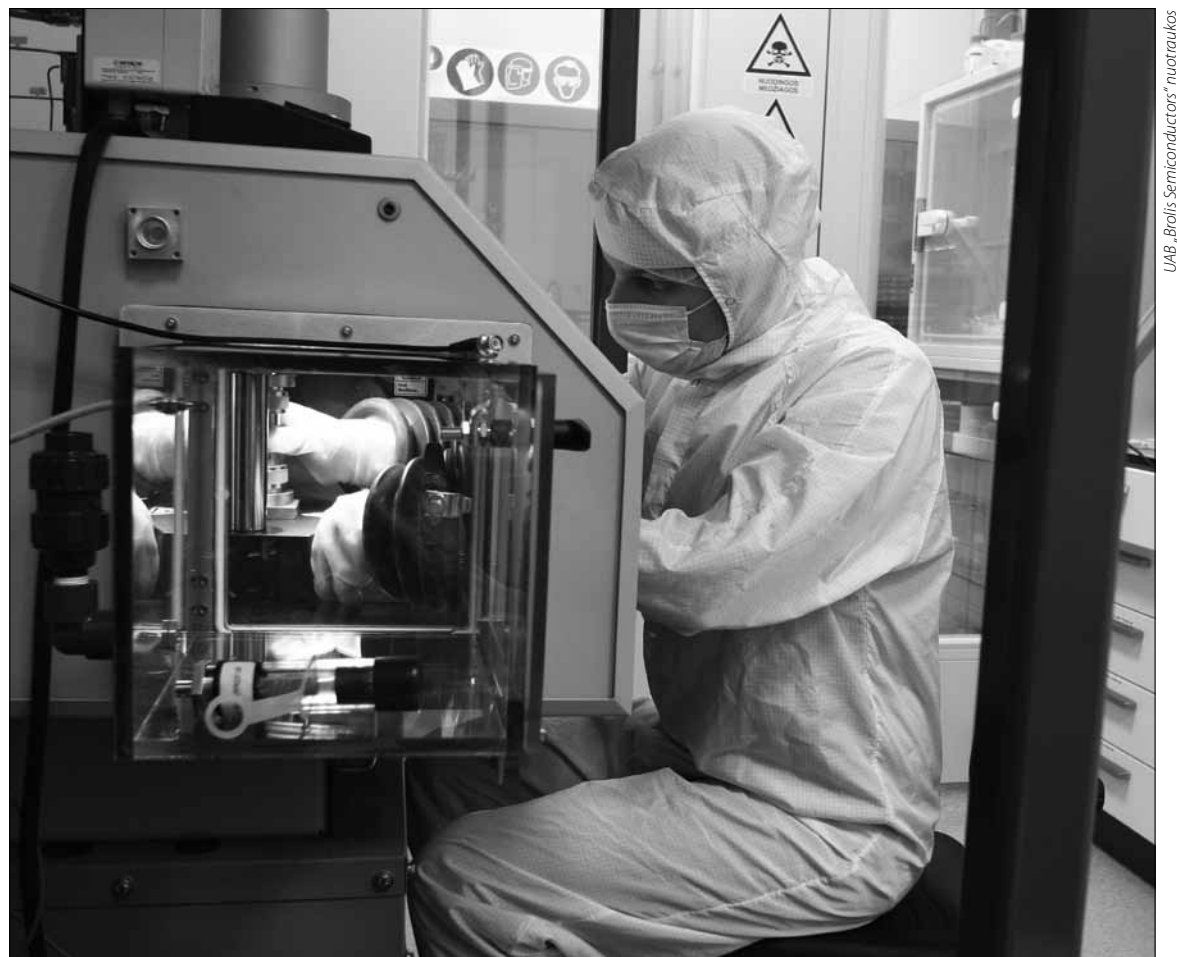
ML. *Reikia ir kitiems duoti uždirbti.*

A. Vizbaras. Šiandien duodame, bet, kai išmoksime, patys pradėsime iš to uždirbti. Tokie yra verslo ugdymo principai.

Puslaidininkiniai lazeriai ventiliavimo sistemoje

ML. *Kur daugiausia savo gamina- mus lazerius panaudojate?*

A. Vizbaras. Šiandien daugiausia dujų spektroskopijai, nes tame bangų ruože, kuriame švyti mūsų lazeriai, yra beveik visų dujinių molekulių fundamentinė sugertis. Įvairiose naftos ir

Mikrokorpusavimo laboratorija: sėkmingai praėjus testavimo procedūrą, lazerinis lustas įdedamas į išoriniams poveikiams atsparų hermetinį korpusą

A. Vizbaras. Svarbiausia nustatyti, dėl ko brokas atsiranda, kartais jo būna ir dėl technologinių priežasčių. Gal įvyko aušinimo vandens temperatūrinė fluktuacija, lėmusi nuokrypį, o gal kitos priežastys. Gamyboje daugybė problemų ir tai normalu. Reaktorius sudėtingas, ne taip paprasta suprasti, kaip jame vyksta įvairūs procesai. Prie reak-

gaminį. Šiandien tai gali būti lazeriu- kas, o kitose naujose įmonėse patalpose atsiranda robotai, kurie padės mums prie lazerio pridėti nedidelę lėšų sistemą – atsiras modulis, galintis atlikti dar daugiau funkcijų. Toks mažas prietaisas galės būti daug plačiau taikomas. Įsivaizduokime, kad mažytis lazeris yra suderintas tam tikroms bangoms ir gali

dujų pramonės srityse įvairių procesų metu išsiskiria dujos – angliavandeniai, azoto ar anglies oksidai. Svarbu tas išsiskiriančias dujas analizuoti, bet dujų spektroskopija pritaikoma ir gamybos procesų optimizavimui, kad ir rafinavimo proceso. Taip galima sutaupyti didžiulį kiekį lėšų ir energijos. Štai kodėl dabartinėje pasaulio

rinkoje didžiulę paklausą įgyja dujų spektroskopijai taikomos priemonės. Nuo įprastų ventiliacijos sistemų iki gerokai sudėtingesnių taikymų.

ML. Kur ventiliacijos sistemose jūsų gaminami lazeriai taikomi?

A. Vizbaras. Kuo grindžiama ventiliacijos sistemos veikla? Patalpose, kuriose dirba žmonės, turi būti higienos normos atitinkantis anglies monoksido ar dioksido lygis. Darbo valandomis ventiliacijos sistemų patalpų orą valo, bet yra patalpų, kur žmonės nedirba, tad nėra reikalo eikvoti energiją ir nuolat tas patalpas vėdinti. „Siemens“ bendrovės specialistai paskaičiavo, kad įrengus protingą lazerinių daviklių monitoringą smalkių ar anglies dioksido lygio matavimui, galima sutaupyti iki 30 proc. sunaudojamos energijos. Išivaizduokime, kad tai didžiulės sporto arenos, gamybiniai pastatai ir panašūs objektai, kuriuose sunaudojami milžiniški energijos kiekiai. Turėkime galvoje, kad šandien ventiliacijos sistemos naudojamų daugumoje gamybinių, visuomeninės paskirties patalpų ir įstaigų, o ateityje dar daugiau bus naudojamų.

ML. Kuo aukštesnio civilizacinio ir kultūrinio išsivystymo valstybė, tuo daugiau šiems procesams energijos vartojta, vadinasi, daugiau galėtų ir sutaupyti. Šia prasme jūsų bendrovės produkcija turės paklausą, kol neišaug konkurentai, kurių produkcija bus dar tobulesnė ir pigesnė.

A. Vizbaras. Be jokios abejonės. Mes niekad negalim atspėti, kada technologija keisis į visiškai kitokią, bet tai, ką darome šiandien, pasaulyje yra nauja ir turi didelę paklausą. Ką matome per šiuos pusantrų metų, kai šią savo produkciją tiekiamė? Vis platesnės rinkos žaidėjai domisi mūsų pasiūla.

bendravimas su klientais kitoks, užsakymai ne telefonu priimami. Bendraujame parodų metu, suderiname komercines sąlygas, o tada susitinkame čia. Pirma turime interesantą, o tada atsiranda gaminys. Laiko tuščiai negaištame. Nematote ir mūsų darbuotojų, kurie dirba laboratorijoje.

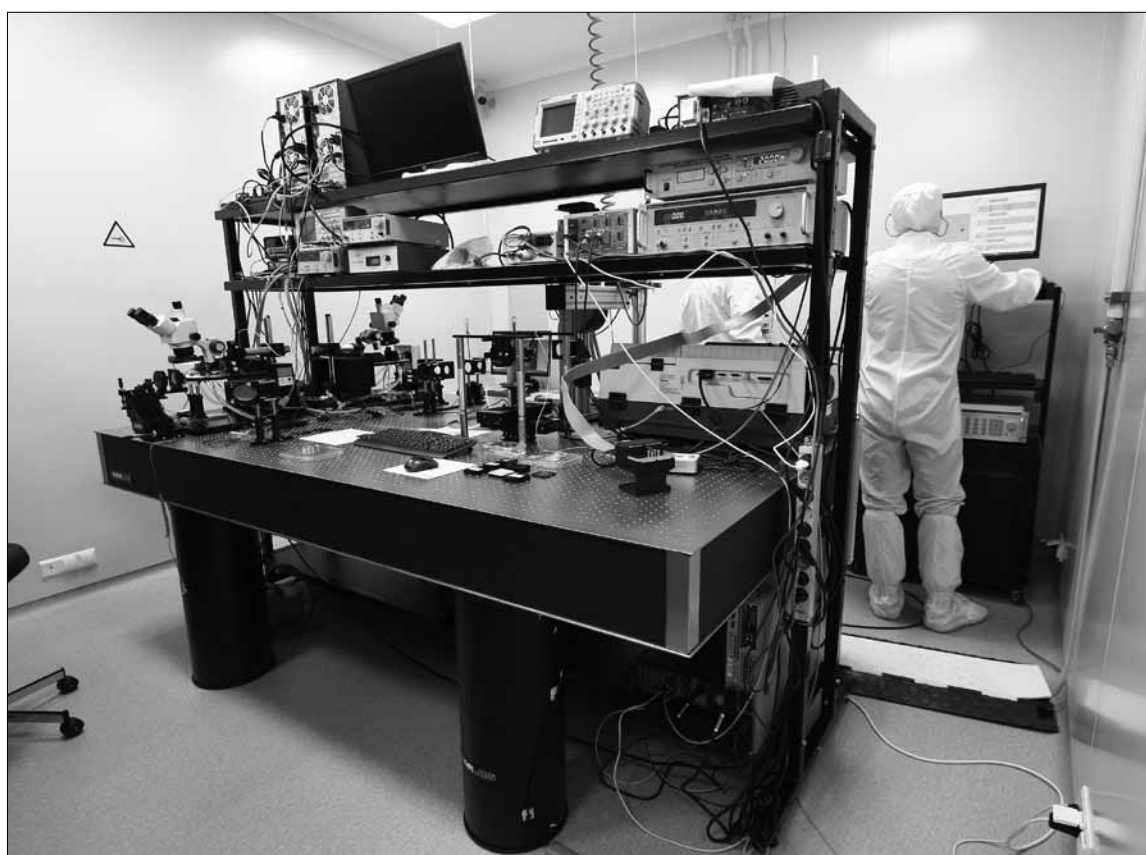
ML. Ar kiekvienam klientui pagal jo konkretų pageidavimą galite pagaminti norimų parametrų gaminį?

A. Vizbaras. Tai diskusijų objektas, bet dažniausiai taip. Darome nestandartinius dalykus. Kartais kuriame ir visiškai naujus prietaisus. Šiandien ar nesame masinės gamybos įmonė, tad dažniausiai imamės nestandartinių sprendimų.

Įterptųjų sistemų kūrimo ir taikymo ateitis

ML. Esate nestandartinių mokslinių sprendimų įmonė?

A. Vizbaras. Iki šios dienos – taip, uždirbame iš savo turimų žinių ir gebėjimų jas pritaikyti, kurdami naujus gaminius. Mes kuriame ne vien lazerius, bet ir kitokius elektroninius prietaisus, kurie pagaminti pagal mūsų medžiagas. Tai diodai, šviestukai, lauko tranzistoriai, galvanomagnetiniai jutikliai, kurie pagrįsti dvidimensinių elektroninių dujų veikimo elektromagnetiniame lauke principu ir pan. Nors mus vadina lazerių įmone, bet iš tiesų esame puslaidininkių įmonė. Mūsų turimos žinios leidžia mums kurti išties modernios elektronikos prietaisų spektrą. Tie atskiri prietaisai toliau gali būti taikomi kaip atskiros įterptosios sistemos. Juk kas yra tas mūsų lazeris? Tai irgi lustas, integruota sistema, kurią galima vadinti taip pat įterptąja. Mūsų klientai gali

Charakterizavimo laboratorija: čia atliekami gaminamų kristalų ir optoelektroninių lustų optinių ir elektrinių savybių tyrimai

derinimo, kontaktų ir kelių sekcijų komplikuoto įtaiso.

ML. Kur link veda tokio pobūdžio mokslinių-gamybinių įmonių veiklos kryptis? Kokią savo įmonės ateitį matote? O gal dar ne laikas į toli žvelgti?

A. Vizbaras. Jeigu viskas klostysis sėkmingai, neišvengiamai turėtume tapti didele gamybos įmone. Puslaidininkiai tam sukurti, puslaidininkių technologijos tarsi iš principo prita-

metu galime realizuoti tūkstančius lustų, todėl mūsų gamybos kaštai labai smarkiai sumažinami. Tai ir yra mūsų ateitis.

ML. Kartu įterptųjų sistemų kūrimo ir taikymo ateitis. Vizija aiški, bet kaip tą viziją paversite tikrove? Juk neišsiversite be profesionalių inžinierių, lygiai kaip ir be puslaidininkių fizikos krypties fizikų. Reikės mokslinės nuovokos, žinių ir technologinių įgūdžių.

A. Vizbaras. To neįgyvendinsime per vienus ar du metus. Pagal galimybes, stengiamės šviesti jaunas iš universitetų atėjusias žmones. Mūsų įmonė pakankamai išviešinta, žinoma, tad turime galimybę darbuotojus rinkti iš geriausiųjų. Pirmas kriterijus – studijų pažymiai. Tegu tai ne absoliutus vertinimo kriterijus, bet jei turiu reikalų su jaunikačiu, kuris tvirtina, kad jo šešetukai yra tos pačios vertės kaip kito dešimtukai, tai klausiu: „Tai kodėl esi įvertintas šešetais?“ Jeigu geri pažymiai yra nusirašinėjimo rezultatas, tai per pirmus du mėnesius išryškėja ir su tokiais žmogumi tenka atsiveikinti. Su dviem per metus jau atsiveikiname. Tai penktadalis pretendentų, su kuriais turėjome reikalų. Iki šios dienos bendrovėje turime vienuolika darbuotojų.

ML. Pastebėsiu iš savo patirties: teko stebėti, kaip trejetukininkai (penkiabalėje vertinimo sistemoje), bet auksinių rankų vyrukai, eksperimentų, bandymų padarydavo greičiau už penketukininkus.

A. Vizbaras. Tą patį matome ir mes, todėl pažymių neabsoliutiname. Nebent pokalbio pradžia pažymys gali būti svarbus. Turėjome darbuotoją su labai gerais pažymiais, jo skaičiavimo aparatas buvo geras, bet užduoties iki galo jis nesugebėdavo atlikti. Matyt, trūko kai kurių kitų savybių, įgūdžių, trukdančių susitelkti į problemos sprendimą. Tokio pobūdžio įmonei kaip mūsų toks darbuotojas netinka. Mums reikia visokio pobūdžio darbuotojų ir jų randame, bet ne kiekvieną renkamės. Bet jei šiandien reikėtų įdarbinti dešimt naujų žmonių, bijau, kiltų sunkumų. Galėtų būti, kad nelabai iš ko būtų rinkti.

ML. Jeigu patys sau neparengsite specialistų, tai jų ir trūks.

A. Vizbaras. Mes manome, kad tam yra Lietuvos universitetai, kurie būtent į tai ir turėtų kaupti dėmesį.

Pagaliau taip pasakysiu: nebūtina kitas mūsų plėtros etapas turi vykti Lietuvoje. Verslas yra tarptautinis reiškinys, savo prasme labai pragmatiškas.

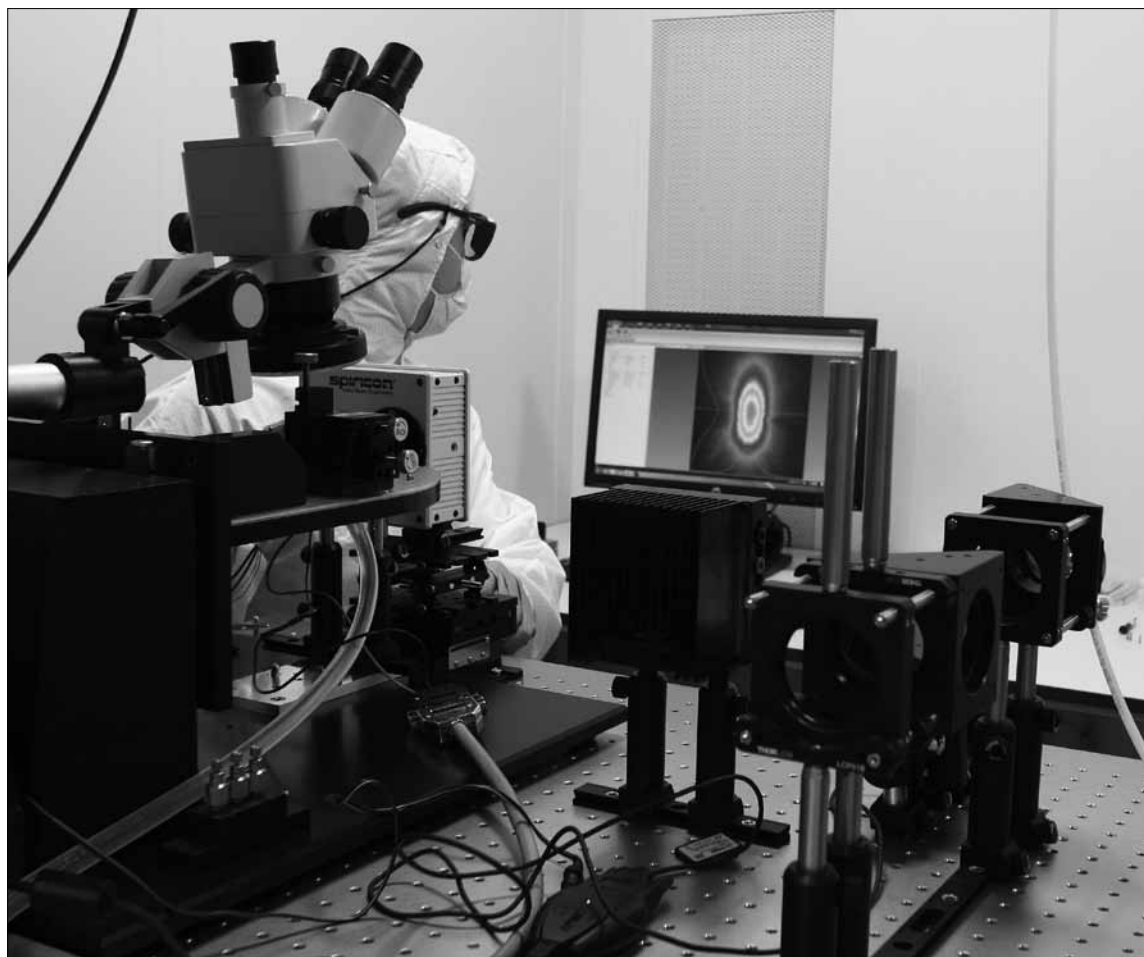
ML. Pigiau būtų kitur?

A. Vizbaras. Kas yra pigiau? Jei nėra specialistų, tai darosi labai brangu. Dirbame Europos Sąjungoje, kur darbo jėgos judėjimas yra laisvas. Mes gauname pasiūlymus norinčiųjų dirbti iš Ispanijos, Italijos, t. y. šalių, kurių ekonominė situacija nėra ideali, bet minėtos šalys elektronikos inžinierius tikrai ruošia ir labai daug, nes ten ir gyventojų gerokai daugiau. Nematau problemos samdyti žmogų ir iš tų šalių. Būtina panaudoti visus Europos Sąjungos privalumus. O tie mūsų žmonės, kurie nori ir sugeba dirbti, niekur nedings. Kitam gal net labai sveika išvažiuoti ir pamatyti, kaip dirbama kitur, kaip kad ir mums teko išvažiuoti. Pamatėm, pasimokėm, paršivėžėm visiškai naujos patirties, be kurios šiandien nežinia ką veiktume. Ne visi grįžta, bet dalis tikrai grįš, jeigu matys poreikį ir galimybes kažką daryti. Tarptautinę patirtį atvežti į Lietuvą gyvybiškai svarbu, nes baisiausia nuolat virti savo pačių sultyse. Matau, kad mūsų daugelis universitetų būtent ir yra tokios būklės, nors jie patys to nenori pripažinti.

ML. Matau, kad Jūsų brolis Kristijonas nekantriai trypčioja kojomis, skubina vykti, kur esate įsipareigoję. Privalome bent trumpai apibendrinti pokalbį.

A. Vizbaras. Lietuva turėjo labai neblogus laimėjimus elektronikoje, bet pastarųjų dviejų dešimtmečių pokyčiai, kurių nenagrinesime, atnešė supratimą, kad naują moderniąją elektroniką privalu sieti su visiškai naujomis šios krypties mokslo ir gamybos pajėgomis. Mokslas ir gamyba vystosi toli gražu ne tiesia kreive. Mūsų bendrovė juda sparčiai pirmyn, nesitenkiname vien tuo, kad identifikuotume problemas, bet jas sprendžiame. Su broliu Kristijonu įsteigėme stipendijas gabiems studentams, skatiname šioje srityje norinčiųjų dirbti pajėgas. Esame suinteresuoti, kad Lietuvoje būtų jaunų žmonių, norinčių reikštis elektronikos srityje. Kai kurių iš jų tikimės sulaukti ir savo įmonėje.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Vyriausiasis inžinierius Edgaras Dvinelis matuoja pagaminto lazerinio diodo optinio pluošto savybes

Mūsų lūkesčiai pasiteisino ir yra viršyti. Rinkai esame įdomūs.

ML. Štai mes kalbamės, „Mokslo Lietuvai“ skirate dėmesio ir už tai dėkoju, bet nematau, kad bendrovės duris būtų apgulę interesantai.

A. Vizbaras. Čia ne parduotuvė, dirbame su stambios pramonės klientais ir jie ne Lietuvoje. Šiandien

sudėti kelis tokius elementus į vientisą sistemą, kuri atlieka būtent įterptosioms sistemoms būdingas funkcijas. Jei norite, galite ir kitiems mūsų gaminams taikyti lustų sąvoką, nes jie atitinka visus lustų apibrėžimus. Faktiškai mūsų lazeris gali būti vertinamas ir kaip sudėtinga elektrooptinė mikroschema, sudėtingas lustas, nuo

kytos masinei gamybai. Tai šios srities prigimtis ir tam ji turi būti taikoma tuose technologiniuose sprendimuose, kurie neišvengiamai turi ateiti pas kiekvieną žmogų. Visa tai taps masinio taikymo sritimi. Puslaidininkių technologija yra bene vienintelė, kuri leidžia gamybos kaštus esmingai sumažinti. Mažytėje plokštelėje gamybos

MŪSŲ TAUTA

TAUTIŠKUMAS – sampratos kaita

■ Atkelta iš 1 p.

laikotarpiu XIX amžiaus antroje pusėje – lietuviškos spaudos draudimo, knygnešių gadynėje; aktyviai reiškėsi kovose dėl nepriklausomybės XX amžiaus pradžioje; galutinai subrendo per tarpukario nepriklausomybės dvidešimtmetį.

Žiūrint filosofškai, modernus žmogus tai – individas, kuris yra savarankiškas, vadovaujasi savo protu ir valia, ne autoritetais, yra sau tapati, savimi pasitikinti ir prisiimanti atsakomybę, tvirta individualybė.

Tai pofeodalinio laikotarpio, kapitalistinės gyvenamosios žmogus. Individo tapatinimasis su tam tikra konfesija, su luomu, kaip buvo feodalizmo laikais, keičia tapatinimasis su tautiškumu, tautine bendruomene, kurios nariais laikomi visų socialinių sluoksnių žmonės, ne vien bajorai. Konfesinė priklausomybė niekur nedingsta, pagal ją lietuvis ir toliau yra katalikas, liuteronas ar reformatas, tačiau suvokiama, kad visų konfesijų nariai kartu yra lietuvių tautinės bendruomenės nariai. Tautinė jungtis tampa svarbesnė už konfesinę skirtį.

Tai buvo svarbus socialinio elgesio ir mąstysenos pokytis, apribojęs konfesinį universalizmą ir labai padėjęs bręsti moderniajai lietuviškumo savivokai, atsiskiriant nuo lenkiškumo, nors lietuvių katalikiškoji tapatybė buvo veiksminga priešintis rusifikacijai.

Baigiantis Pirmajam pasauliniam karui, kaip žinoma, nuo Baltijos iki Adrijos jūros steigėsi modernios tautinės valstybės, laisvos nuo buvusių okupacinių bei imperinių priklausomybių. Viena iš tokių valstybių buvo ir Lietuva, nepriklausomybę lietuviai išsikovojo kaip gebanti apginti savo interesus moderni tauta.

Esmingai svarbus lietuviškojo modernaus tapatumo aspektas, – kad tautiškumas susisieja su nepriklausomu valstybingumu, lietuvių tapatumas nuo etninės kultūrinės savivokos evoliucionavo į valstybinę pilietinę savimonę. Tautinis kultūrinis patriotizmas pasipildė valstybiniu patriotizmu. Jį ugdė mokykla, karinė tarnyba, politinės partijos, visuomeninės organizacijos. Ne tik politikai, bet ir paprasti žmonės pradėjo mąstyti valstybiškai. Kaip savos valstybės pilietis lietuvis ėmė jaustis esąs lygiavertis su kitų valstybių piliečiais. Taip buvo įkūnytas XIX amžiaus tautinio atgimimo idealas – lietuviai nustoję būti svetimų valstybių – Rusijos ar Vokietijos – piliečiais, ir tapo savo valstybės piliečiais. Tautiškumo savimonėje vyravo prisikėlimo ir išsilaisvinimo motyvai, iš jų gimė tautinė savigarda ir pasididžiavimas. Vilniaus vadavimas tapo bene svarbiausiu nacionaliniu uždaviniu, kuriuo turėjo užsibaigti tautos prisikėlimas.

Svarbus tapatumo savimonės akcentas buvo tautinės vienybės idėja, sakanti, kad vienybė, kaip visų socialinių sluoksnių tarpusavio priklausomybių visuma, yra būtina tautos, kaip pilietinės bendruomenės, buvimo sąlyga. Pilietiško požiūriu tai reiškė, kad nesiribojama etniniu kultūrinio lietuviškumu, pakylama virš etninių, kultūrinių, konfesinių skirtumų. Socialinių santykių srityje vienybė suprantama kaip socialinis solidarumas, pasireiškiantis tautą sudarančių socialinių sluoksnių tarpusavio sutarimu.

Tautiškumas suprantamas kaip viena iš pirmąkart žmogaus būties apibrėžčių, filosofai (Stasys Šalkauskis, Antanas Maceina) kuria ilgalaikes lietuvių tautos raidos strategijas.

Nesiimant aptarinėti valstybės vidaus politikos raidos, galima užtikrintai pasakyti, kad per nepriklausomybės dvidešimtmetį galutinai subrendo modernioji lietuviškojo tapatumo savimonė.

„Socialistinė nacija“

Sovietų Sąjungoje tautiškumas buvo oficialiai pripažįstamas, tautybę įrašoma į asmens dokumentus, šalyje išskirti nacionaliniai teritoriniai vienetai, turintys didesnę ar mažesnę kultūrinę autonomiją. Tačiau tai ne-

sių ir aktyviausių tautos narių areštais, trėmimais, fiziniu naikinimu. Modernioji tautiškumo ideologija traukėsi į pogrindį.

Pirmaeilis ideologinio puolimo taikinytis buvo tautinės vienybės ir socialinio solidarumo idėjos, kaip prieštaraujantis marksistinei klasių kovos teorijai, teigiančiai, jog tautą sudaro dvi antagonistinės klasės – išnaudojamieji ir išnaudotojai, tarp kurių vyksta nesutaikoma kova. Pagal šitokią schemą buvo perrašinijami mokykliniai vadovėliai, moksliniai istorijos veikalai, literatūros, kitų meno šakų istorijos, iš bibliotekų šalinama tam tikros tematikos literatūra. Ne vienas lietuvių literatūros mokytojas ar universiteto dėstytojas neteko darbo be teisės į jį

formulę „socialistinė savo turiniu, nacionalinė savo forma“, taip tautiškumą redukuojant tik į išorės atributiką. Nors iš tikrųjų nuo pačių autorių, mokslinių vadovų daug priklausė, ar šių reikalavimų buvo rimtai paisoma, ar laikomasi tik formaliai.

Beje, ideologai nemėgo tautos, tautiškumo sąvokų, įžvelgdami jose „nacionalistinę“ potekstę, pirmumas teikiamas liaudies, liaudiškumo sąvokoms. Pastarosios teikiama plati, ne tik socialinė kultūrinė, bet ir politinė prasmė, liaudies sąvoka apėmė visus gyventojų sluoksnius, tarp jų – „pažangiąją inteligentiją“, atmetant tik „išnaudotojus“. Liaudiškumas siejamas ir su folklorine, ir su profesionaliąja kultūra, „liaudies artistas“ vardas reiškė

diskurse net vengta vartoti žodžius „Lietuva“, „lietuvių“ be ideologinių būdvardžių „tarybų“, „tarybinis“, taigi menininkai kūrė tik „lietuvių tarybinę dailę“, „lietuvių tarybinę muziką“ ir pan. Kalbantysis apie šiuos dalykus be būdvardžio „tarybinis“ rizikavo būti palaikytas „buržuaziniu nacionalistu“. Iš tautiečių sąmonės buvo „išplaukami“ esminiai tautiškumo elementai, lietuviai nors nebuvo nutautinti, bet buvo gerokai „nuliutvinti“.

Postmodernybės link

Dėl okupacijos įvykęs valstybingumo pertrūkis destruktiviai paveikė tautinę savimonę ir pačią tautiškumo sampratą. Buvo sutrikdytas idėjinis perimamumas tarp kartų, dvi trys

Alpinistas ir keliautojas Vladas Vitkauskas, filosofas prof. Bronius Kuzmickas, mokslo istorikas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis minint Lietuvos tautinio atgimimo 25-ąjį metų

daug ką sakė apie tikrąją tautų padėtį, jų tapatumo išlaikymo galimybes. Jas naikino valdžios vykdoma tautų maišymo politika, internacionalizmo lozungais dangstoma rusifikacija. Prieraišumas gimtajam kraštui ir jo tradicijoms vertinti kaip ribotas „vietininkiškumas“ arba tiesiog kaip nacionalizmas. Daugiatautiškumas nebuvo tolygus daugiakultūriškumui, nes visiems buvo privalu laikytis tos pačios materialistinės pasaulėžiūros, ideologinių stereotipų. Tokios politikos tikslas buvo formuoti daugiatautę, o iš tikrųjų – betautę visuomenę, sudarytą iš pamiršusių savo etninę kilmę ir kultūros šaknis individų, tai yra sovietinių kosmopolitų.

Nesunku suprasti, kad šitokiame kontekste lietuviškajam tautiniam sąmoningumui, kaip ir visai tautai, grėsė mirtinas pavojus. Tai ir pasireiškė nuo pat okupacijos pradžios sąmoningiau-

grįžti, apkaltinti palaikę „vieningos srovės“ teoriją. Modernios lietuviškojo tautiškumo reikėjams klijuojamos „buržuazinio nacionalisto“, „liaudies prieš“ etiketės, o to užteko, kad prarastum darba, kai kada ir laisvę.

Tokia ideologija, visuotinai skleidžiama ir skiepijama, kartu su ištisu socialinių sąlygų kompleksu, darė nemažą poveikį. Nematant kitokių alternatyvų, daug kam tapo priimtinas vadinamasis socializmo modelis, formavosi ideologizuotas tautiškumo – „tarybinės tautos“, „socialistinės nacijos“ variantas. Moksliniame diskurse yra vartojamos „tautos“ ir „nacijos“ sąvokos, rašomi straipsniai, ginamos disertacijos apie tautas socializmo sąlygomis, tautų kultūras ir tarpusavio priklausomybes. Bet visais atvejais privalu laikytis „klasinės pozicijos“, tautų „susiliejo per suklestėjimą“ tezę, kultūros reiškinius traktuoti pagal

aukščiausią meno meistrų įvertinimą.

Kultūroje liaudiškumas galėjo reikšti tą patį, ką ir tautiškumas, tai yra apibūdinti liaudies (tautos) kultūrinę individualybę, rodančią, kuo lietuviškasis liaudiškumas skiriasi nuo kitokių „liaudiškumų“, suteikiant sąvokai beveik moderniojo tautiškumo sampratos prasmę.

Vienas svarbiausių diegiamos „socialistinės nacijos“ sąmonės akcentų buvo Lietuvos istorijos perrašinišumas pagal klasių kovos teorijos modelį, nutylint ar tamsiomis spalvomis vaizduojant viską, kas liudija apie lietuvių tautos valstybingumo istoriją. „Tikroji“ Lietuvos istorija tapatinama su „Tarybų Lietuvos“ istorija, okupacija įvardijama kaip „liaudies revoliucija“. Nuo antrosios sovietinės okupacijos žodis „sovietinis“ pakeistas žodžiu „tarybinis“, kuris įtvirtinamas visose viešojo gyvenimo srityse. Oficialiame

jaunesnės kartos augo ideologinės prievartos ir informacinės blokados sąlygomis ir negalėjo tiesiogiai perimti nepriklausomybės metais subrandintų kriterijų. Todėl 1990-aisiais į nepriklausomybę, ją atkurdami, lietuviai atėjo kaip iš esmės modernios mąstysenos žmonės, tačiau netekę daugelio teigiamų bruožų.

Kaip individai bendresne prasme jie daug neteko dėl to, kad sovietinis gyvenimo būdas slopinio savarankiškumą, veiklumą, iniciatyvumą, atsakomybės jausmą ir daug kitų bruožų, kurių labai prireikė, pradėdant gyventi pagal demokratijos ir laisvos rinkos taisykles.

Daug kas prarasta ir tautiškumo sferoje, jeigu svarbiais laikome tokius jos elementus, kaip meilė gimtajam kraštui, bendrumo su tautiečiais

■ Nukelta į 5 p.

Dailininkė Dalia Staluskienė:

„Man liaudies menas artimas savo sakraliu paprastumu“

Dailininkė Dalia Staluskienė

Birželio 18 d., prieš pat vasaros lygiadienį, V. Krėvės-Mickevičiaus memorialiniame bute-muziejuje atidaryta dailininkės, dailės mokytojos iš Molėtų Dalios Staluskienės piešinių ant stiklo paroda „Laiko ataudai“ (veiks iki rugsėjo 1 d.). Eksponuojami keli šia unikalia technika sukurti ciklai „Dvylika kalendoriaus lapelių“ (2013), „Prijuostės“ (2013), „Protėvių buities diktantai“ (2014) ir diptikas „Atsitiktinimai“ (2014).

Pristatyme dalyvavo etnologas prof. Libertas Klimka, V. Krėvės-Mickevičiaus memorialinio buto-muziejaus direktorius Vladas Turčinavičius, kanklininkė Žemyna Trinkūnaitė.

D. Staluskienės kūryboje bandomi rekonstruoti ir savitai interpretuoti etnografiniai motyvai, protėvių buities objektai, jaučiamos sąsajos su lietuvių liaudies menu. Piešiniuose ant stiklo atgimsta etnografinės praeities artefaktai: ir puodynės, ir verpstės, ir prijuostės, ir šventųjų figūrėlės. Dažni

organiniai, gamtos motyvai, ypač gelė, paukštis, žaltys, kuriuos taip pat galima laikyti baltiškais simboliais. Taip tarsi liudijamas gamtos sakralumas, amžina gyvybės ciklo kartotė. Dailininkė kuria keliasluoksnes, koliažiškas kompozicijas, jose daug sodrių spalvų, dekoratyvių elementų. Keliasluoksniškumo, koliažiškumo įspūdį sustiprina ir unikali tapybos ant stiklo technika: autorė iš pradžių po stiklu deda pagrindą – popieriaus, tam tikrų medžiagų, o tik po to uždeda stiklą ir ant jo tapo.

Pvz., cikle „Dvylika kalendoriaus lapelių“ – kelių kultūrų, epochų mėnesio ženklų – senojo baltų kalendoriaus, kuriame atsispindi ir kalendorinės šventės, Rytų (Zodiako), taip pat žvaigždynų pagal Helvecijaus atlasą – interpretacijos. Cikle „Prijuostės“ (2013) savitai interpretuojami atskirų etnografinių regionų prijuosčių raštai. Diptiko „Atsitiktinumas“ (2014) kompoziciją formuoja padrikai išsi-barstę etnografinės atminties objektai (klumpės, priederės, juostos, medinės skulptūrėlės), kurie tarsi prašosi būti atgaivinti iš užmaršties.

Pati dailininkė per atidarymą teigė, kad piešiniai ant stiklo – unikali jos pačios sukurta technika, kuria ji dirba 13 metų. D. Staluskienės darbai pristatomi svetainėje <http://www.daliosdarbai.lt/>.

Dailininkė maloniai sutiko atsakyti į „Mokslo Lietuvos“ klausimus.

ML. Ar seniai prasidėjo Jūsų kūrybinis kelias? Kas Jus įkvepia kurti?

Dalia Staluskienė. Kūrybinis kelias prasidėjo seniai. Tai buvo popieriaus karpinių technika kuriami darbai, kuriuos pradėjau kurti dar mokykloje.

Tiesa, tai buvo paprastučiai motyvai, dažniausiai nedidukai karpinukai, skirti atvirukams, kvietimams ar pan.

Studijų metais karpiniai sudėtingėjo, atsirado įvairesnės ir prasingesnės temos, pradėjau savo karpinių ekspozuoti parodose. Gal tuo metu ir įvyko ta pradžia.

Niekada savęs neklausiau, kas mane įkvepia. Jaučiu savyje praeitį –

šventinę ir kasdienę, nematytą ir išgyventą, paslaptinę ir paprastą... Ar tai gali būti vadinama įkvėpimu – nežinau.

ML. Piešiniai ant stiklo – Jūsų išrasta technika, kaip Jus ją atradote ir ar seniai ja dirbate?

D. Staluskienė. Aš neišradau nei vitražinių dažų, nei popieriaus, nei kitų priemonių, kurias naudoju, kurdama savo paveikslus. Tiesiog atradau, kad

įprastas priemones galiu panaudoti taip, kaip nesu mačiusi kitur. Pabandžiau vitražinius piešinius pakabinti ne ant lango, o ant sienos. Patiko. Ta susigalvota technika jau kuriu daugiau kaip dešimtmetį.

ML. Jūsų piešiniuose – daug simbolių, daugiausia – liaudies meno, ar Jūs juos bandote atgaivinti ir savitai interpretuoti, kuo Jums artimas liaudies menas?

D. Staluskienė. Man liaudies menas artimas savo sakraliu paprastumu, kur jauti kuriančiojo meditaciją audžiant, raizant ar kitais būdais rikiuojant raštus, o sukurtas daiktas tampa nebe tik drabužiu ar buities rakandu, o jungtumi tarp daiktiskumo ir kažko aukštesnio, gilesnio, prasingesnio... Ko gero, interpretacija yra svarbi mano darbuose. Tai ne mokslas, ne tyrinėjimai, tai mano supratimai ir pajautimai, susidėliojantys į kompozicijas, kuriose kartais galima aptikti ir etnokultūrinių analizių apraiškų.

Nežinau, ar dailininkas gali atgaivinti, o gal tik priminti, parodyti... Nieko neatgaivinsi ten, kai praeinama pro šalį – pro žydintį rugį, pro nuaustą juostą, pro surištą sodą... pro tautos atmintį. Man tiesiog patinka plėtoti artimas temas sau prieinamomis priemonėmis, o jeigu dar kas pasidžiaugia, tai labai dėkui.

ML. Kokiomis technikomis dar kuriate?

D. Staluskienė. Be piešimo ant stiklo dar užsiimu tapyba ant šilko, tais pačiais vitražiniais dažais paprašyta dekoruoju indus, kuriu autorinius atvirukus, panaudodama savo darbų kopijų fragmentus.

ML. Kokie artimiausi Jūsų kūrybiniai planai?

D. Staluskienė. Kūrybiniai planai nesikeičia. Numatyta keletas naujų parodų. Noriu dirbti toliau. Ant salo vėl guli kelios liaudies meno knygos.

Ona Gaidamavičiūtė

„Žiedų raštai“. Iš ciklo „Protėvių buities diktantai“

„Žolynų raštai“. Iš ciklo „Protėvių buities diktantai“

■ Atkelta iš 4 p.

jausmas, pamatinių istorijos faktų žinojimas, pilietiškumas, tapatinimasis su savo valstybe. Viso šito labai trūksta dabartinėmis europinio ir globaliojo atvirumo sąlygomis. Dvasinis atotrūkis nuo tautos, nuo Tėvynės yra viena iš priežasčių, lemiančių tokią gausią emigraciją

Tad prieš akis sudėtingas iššūkis, visiems kartu ir kiekvienam atskirai – gaivinti ir tęsti tai, kas prarasta, ir kartu kurti naujus tautinės saviraiškos būdus, ieškoti naujų žiūros ir vertinimo kampų, atsižvelgiant į kintančius pasaulio kultūrinius ir politinius akiračius.

Nors apibūdinant dabartį yra vartojami pirmiausia globalizacijos, postkomunizmo, postmodernizmo ir panašūs terminai, kurių nežinojo XX amžiaus pradžia, vis dėlto yra tęstina ne kokia kitokia, o tik tuo metu subrendusi modernioji tautiškumo samprata, ne vieną požiūrį permąstant ir praplečiant.

Itin svarbus tos sampratos elementas yra piliečių santykis su savo valstybe, kuris, po laisvės atgavimo, klostosi gan sudėtingai. Viešajame diskurse, kaip nesunku pastebėti, etninis

istorinis požiūris į tautiškumą varžosi su pilietiniu valstybiniu, šalia „lietuvių tautos“, kaip jai lygiavertė, atsiranda „Lietuvos tautos“ sąvoka, apimanti visų tautybių valstybės piliečius. Tai vertintina kaip neabejotinas visuomenės pilietinės brandos požymis.

Kartu aiškėja ir tai, jog valstybei tenka pernelyg „kukli“ vieta piliečio tautinės savimonės struktūroje. Kaip parodė tyrimai, tolstant nuo Kovo 11-osios, mažėja tautiečių, kurie tapatinasi su savo valstybe, laiko ją neginčijama vertybe. Iš dalies tai yra „rezistencinio“ santykio su valstybe okupante reliktas, bet iš tikrųjų tai rimta valstybės ir visuomenės santykio problema. Laimei, atsainumą, kartais net svetimumą, savo valstybės atžvilgiu šiek kiek atsveria regioninė sąmonė, o dar daugiau – tapatinimasis su tauta. Tarsi būtų grįžtama į laikotarpį dar iki Vasario 16-osios.

Atsiranda ir naujas veiksnys – Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, su valstybine sąmone ėmė konkuruoti europietiškoji. Ne retenybė sutikti tautietį, kuriam nėra lengva pasakyti, kas jis yra pirmiausia – žemaitis (aukštaitis, sūduvis), lietuvis ar europietis, gal net pasaulio pilietis. Ne vaizduotės padarinys būtų ir individas, atmetantis

visokius savęs tapatinimo modelius arba juos kaleidoskopiškai kaitaliojantis. Tai – postmodernios mąstysenos žmogus, pasižymintis nenoru priimti tradicinių tapatumų, pasiliekančių sau laisvę nuolatos rinktis.

Tokių tapatumus „išardanti“ postmodernioji mąstysena nepalieka be dėmesio ir tautiškumo. Tautos yra sukuriamos, „išrandamos“, jose nėra nieko pirmapradiško, – galime skaityti ne viename šios pakraipos autorių veikale. Nuo šitokio požiūrio nelabai nutolsta ir populiarai tarp kai kurių istorikų tema – vadinamųjų istorinių mitų „demaskavimas“, į kurių kategoriją patenka ir daug kas iš moderniosios lietuviškumo sampratos.

Kita vertus, postmodernioji mąstysena nebūtinai stovi skersai kelio moderniosios savimonės tęstinumui. Ne vienu atžvilgiu gal net priešingai – atveria kultūrinės įvairovės, neįprastų sąveikų ir poveikių erdvę ir skatina rinktis. Teikia galimybę pažvelgti į save pačius iš šalies naujais aspektais, atrasti savo tradicijoje dalykus, kurių patys nelabai pastebime ar net nenutuokiame esant. Atvirumas, rinkimasis ir kūryba tampa svarbesni lietuviškumo tęstinumui nei lig šiol.

Įteikta Juozo Virbicko premija

2014 m. birželio 27 d., minint Tarptautinę žvejų dieną, įteikta Juozo Virbicko premija. Jos laureatai – Aplinkos ministerijos Gamtos apsaugos skyriaus vedėjas Vilmantas Graičiūnas ir neetatinis aplinkos apsaugos inspektorius Jonas Krakys.

Kaip sakė premiją teikdamas aplinkos viceministras Linas Jonauskas, V. Graičiūnas žuvų išteklių apsaugai yra skyres itin daug jėgų, energijos ir pastangų. Šis darbas jam yra tapęs gyvenimo būdu.

J. Krakys – buvęs ilgametis Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamento Tauragės rajono agentūros pareigūnas, aktyviai kovojęs su brakonieriais. Jis iki šiol yra ištikimas gyvosios gamtos apsaugai, nors ir teko smarkiai nukentėti nuo pažeidėjų kulkų.

Aplinkos ministerijos Juozo Virbicko premija lyginiais metais skiriama už nuopelnus žuvų išteklių apsaugos ir žvejybos kontrolės srityje, nelyginiais – už nuopelnus žuvininkystės mokslo, visuomenės švietimo, tausaus žuvų išteklių naudojimo propagavimo srityje.

Ji skirta įamžinti profesoriaus Juozo Virbicko (1939–2006) atminimą. Jis laikomas Lietuvos žuvininkystės mokslo mokyklos kūrėju, daug metų vadovavo Ekologijos, Zoologijos ir parazitologijos institutams, yra daugelio knygų, žodynų, mokslinių straipsnių autorius. Profesoriaus darbai padėjo pagrindą tausios žuvininkystės vystymui Lietuvoje.

Parengė Paulius Paulaitis, Visuomenės informavimo skyriaus vedėjas, LR Aplinkos ministerija

J. Virbicko premijos laureatas Vilmantas Graičiūnas

Akademikai skaito Kristijoną DONELAITĮ

■ Atkelta iš 1 p.

profesorių rodyti pavyzdį ir kaip Akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus pirmininkui. A. Vasiliauskas pasirinko tą poemos „Metai“ vietą, kurioje evangelikų liuteronų klebonas Donelaitis tėviškai protina lietuvininkus, apsilėidusius vasaros darbų metu. Užburti visiems vienodai teisingos Donelaičio kritikos ir dėl jaudulio dar įtaigesnio poemos tekstą perteikiančio akademiko balso buvome pasiryžę pasmerkti lietuvininkes, kurios linų raut ir kaip reikiant iškaršt nesirengia, kai vokiečių gospadinės iškarštus linus į lauką jau veža... Gal nė vienas iš salėje buvusiųjų tų iškarštų linų nė viena akimi nesame matę, bet Donelaičio žodžio meninė įtaiga tokia galinga, o užgauta tautinė savigarba juk aukščiau visko: tik pamėginkime minutėlei įsivaizduoti (nebent košmariškame sapne!), kad Lietuvos krepšinio rinktinė gauna į kaulus nuo vokiečių, kaip Donelaičio lietuvininkės linarūteje nuo darbščių vokiečiai... Nežinau, kaip mūsų kantriejai skaitytojai, bet šių eilučių autorius šveistų į šalį kompiuterio klaviatūrą ir bėgtų pagelbėti – pirmiausia atsiliekančioms lietuvininkėms, paskui, jei dar liktų kvapo, mūsų išvargintiems krepšinio milžinams.

Stebėdamasis gausiu į renginį susirinkusiųjų klausytojų būriu Lietuvos MA prezidentas akad. Valdemaras Razumas apgailestavo, kad į renginį neišplatino bilietų – praleista gera proga papildyti Akademijos biudžetą. Tokie laikai atėjo, kad net mokslo šventovei pirma visko tenka rūpintis finansais. Skaitymui prezidentas pasirinko „Žiemos rūpesčių“ ištrauką ir paaiškino kodėl: joje kalbama apie užšalčius ežerus ir kaip jaučiasi žuvis po ledu, o akademikas yra žvejys. Taip pat Donelaitis pasakoja apie vilkus, kokie jie plėšrūs ir kiek rūpesčių pridaro. V. Razumui tas pasakojimas susisieja su asmenine patirtimi ir ankstyvos jaunystės prisiminimais. 1960–1965 m. jam tekdavo lankyti netoli Jonavos miške gyvenančius savo senelius. Senelis buvo eigulys, jo sodybą juosė tvora, apie ją per žiemos speigus naktimis susirinkdavo vilkai, kraupiai staugdavo, visai mėgindavo prasmukti pro tvorą ir nugvelbti kokį grobį. Prezidentas nuskriaudė žiemos vargus po ledu kenčiančias žuvis, per jaudinimąsi visai jas pamiršęs, bet

Grafiko, knygų iliustratoriaus Šarūno Leonavičiaus iliustracijos naujam Kristijono Donelaičio poemos „Metai“ leidimui

vilkų daromas aibes kartu su Donelaičiu vaizdingai priminė. Popietės dalyviai buvo sujaudinti ir dabar galės didžiuotis, dalyvavę istoriniame skaityme, kuriame Lietuvos MA prezidentas, beje, pagal profesiją biochemikas, pirmą kartą viešai skaitė Donelaitį.

Visos ligos – iš tuščio buvimo, tinginystės ir persisotinimo

Biologijos, medicinos ir geologijos mokslų skyriaus alergologų komisijos pirmininkė prof. akad. Rūta Dubakienė rinkosi pamokomą poemos ištrauką iš „Vasaros darbų“. Iš klasiko teksto matyti, kad visos užsisėdėjusių žmonių ligos – iš tuščio buvimo ir tinginystės, taip pat iš besaikio persivalgymo:

*Ai! dėl ko ponus taip skaudžiai kankina ligos?
Kodėl jų taip daug pirm česo giltinė suka?
Todėl, kad jie būriškus išjuokdami darbus
Su griekais kasdien ir vis tingėdami penis.*

Donelaitis siūlo paprastą ir veiksmingą receptą negalių išvengti: imti sektiną pavyzdį iš viežlybų būrų, kurie „pasukę kiek ar išrūgų skystų prisisiurbę“ tekini bėga į kasdienius darbus ir juos spėriai dirba. Ir prie stalo jokiū būdu nereik užsibūti, persisotinti.

Kaip matyti iš poemos teksto, ir bent kiek susipažinus su klasiko biografija, tampa akivaizdu, jog teisingas mintis išmintingas klebonas derino su teisingu gyvenimo būdu – fiziniu darbu, buvimu sode, gamtoje, sveika mityba. Labai šiuolaikiški patarimai ir ainiams, kuriems labai pravartu įsiklausyti į Tolminkiemio išminčiaus žodį.

Nejučia žmogus pagalvoji, kad visos didžiosios, kartu ir labai paprastos pamatinės tiesos jau seniai suvoktos, pirmtakų išsakytos, bet tūno po pernelių storu nugulusių laiko dulkių sluoksniu. Nejuo reikia laukti, kol atgis akademikų lūpomis? Bent jau kartais vėta atsiversti vieną kitą klasikų foliantą. Donelaitis šia prasme – neatvertas lietuvininkų ir lietuvių išminties klodas. Ieškome išminties rytietiškoje religijose, blaškomės po pasaulį, tikėdamiesi įgyti vis naujų potyrių ir patirčių, kartais visai nesusimąstydami, kad ta išmintis yra visai šalia, tik laukia savo atskleidėjo.

Kad jau čėraut, tai su razumu

Donelaičio „Metuose“ daug naujų dingsių visuomenės sveikatai dalykų,

pamokymų, o kartais ir tėviškų pabarimų, tinkančių ne tik būrams, bet ir jų palikuonims – sau netikėtai tvirtino aptikęs ir akademikas Vytautas Basys. Prisipažino, kad jam dabar brandžiam amžiuje skaitomas Donelaitis buvo tikras atradimas. V. Basys skaitymui pasirinko poemos vietą, kur rašoma apie žmogaus gimimą, profesoriui ypač artimą sritį, nes jis – medicinos mokle atstovauja pediatrijos ir neonatologijos šakai. Maža to, savo didžiai nuostabai V. Basys užtiko ir ligi šiol tyrinėtojų nepastebėtą Donelaičio kaip ateities pramatytojo talentą – užuominą į dabartinį Mokslų akademijos prezidentą Valdemarą Razumą. Įsiklausykime, kokius žodžius lietuvininkų Nostradamas įdeda į viežlybo būro Lauro lūpas:

*Proto reik, kad ką rudens čese mėsinėji,
O kad čėrauji, vėl reik su razumu čėraut.*

Apšviatos priešaušryje Donelaičiui buvo akivaizdu, kad be razumo protinai vapėti neišeis ir toli nenuvažiuos. Lieka priminti, kad *čėrauti* (nuo vok. *zehren*) reiškia valgyti arba esti, priklausomai nuo konteksto.

Ir dar viena maža ištraukėlė iš Donelaičio, kurios gerbiamasis profesorius gal dėl jam skirta laiko stokos nepateikė, bet ji čia tik dar labiau paryškina ir sustiprina klasiko pramatymą:

*Dievas visagalys, kur svietą sutvėrė,
Ir mums žmogiškus ūmus bei razumą davė.*

Keletas pastabų ir paprotinimų

Jei jau rimtai, tai literatūros ir lietuvininkų išminties tyrinėtojai šią Donelaičio įžvalgą vertina kaip Imanuelio Kanto perskyrą tarp intelekto ir proto. Ar buvo skaitęs I. Kanto veikalus? Veikiausiai ne, kadangi Kanto darbai buvo paskelbti jau Donelaičiui iškeliauvus į Amžinybę. Ta pačia proga pastebėsime, kad Donelaitį ir Kantą siejo studijos tame pačiame Karaliaučiaus universitete, tik būdamas dešimčia metų vyresnis už Kantą, mūsų klasikas teologiją šiame universitete studijavo 1736–1740 m., o Kantas įstojo į universitetą būdamas 16 metų, vadinasi, 1740 metais. Kelių mėnesių pritrūko, kad Albertinos koridoriuose būtų susitikę. Jei būtų susitikę, gal Kantas žodžių būtų pasakęs apie savo lietuvišką kilmę? Bet vargu bau, nes kažkur rašė, kad jo protėviai kilę iš Škotijos. Mūsų turimais duomenimis, jo lietuviškos šaknys nekelia abejonių.

Gaila, kad neišgirdome Donelaičio prabylant akademiko Domo Kauno lūpomis. Akademijos mokslinis sekretorius pasitenkino tuo, kad sugebėjo kitus išjudinti, užsukti sunkiasvorį ir nelengvai pasiduodantį Donelaičio skaitymų smagratį. Užtat labai gerai, kad skaitymams ir visam renginiui dirigavęs Domas Kaunas rado progos kai kuriuos akademikus paprotinti

Štai taip įsijautę į akademikų lūpomis bylojantį Donelaitį „Metų“ ištrauką klausosi dr. Daiva Narbutienė, prof. Dainora Pociūtė-Abukevičienė, Kamilė Kalibataitė ir akad. prof. Domas Kaunas. Priešais K. Kalibataitę 1818 m. išleistas K. Donelaičio „Metų“ originalas ir jo faksimilinis leidinys

Petras Kalibatas jaučiasi atlikęs savo gyvenimo svarbiausią poligrafine užduotį: kartu su savo vaikaite Kamile Kalibataite išspausdino 1818 m. išleistosios K. Donelaičio poemos „Metai“ faksimilę

KRISTIJONAS DONELAITIS – SŪDUVIŲ PALIKUONIS?

300-osioms gimimo metinėms

Dr. Algirdas MATULEVIČIUS
Mokslo ir enciklopedijų leidybos
centro vyresnysis mokslinis
redaktorius

Pateiksiu kai kurių duomenų ir apie lietuvininkų Donelaičių giminę. Apie Kristijono Donelaičio asmenybę, kunigystę, kūrybą, kovą su Tolminkiemio dvaro valdytojais amtmonais dėl parapijos žemių yra archyvinės medžiagos: paties klebono užrašai „Visokios patikimos žinios mano įpėdiniui“ (1773–1779) su K. Donelaičio biografinėmis žiniomis ir parapijos bei Tolminkiemio klebonijos ūkio aprašymu; Tolminkiemio valsčiaus žemių separacijos bylos dokumentų nuorašai (1775–1778) su polemniais klebono įrašais paraštėse; K. Donelaičio pastabos krikšto metrikų knygose (įrašytos daugiausia 1773–1774 m.); įvairūs kiti K. Donelaičio rašyti ar pasirašyti 1756–1767 m. laikotarpio dokumentai dėl statybų ir kitų reikalų. XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje tolimi K. Donelaičio palikuoniai Vokietijos archyvuose rado ir paskelbė naujos vertingos medžiagos (žr. straipsnio pabaigoje).

Manau, kad K. Donelaičio protėviai buvo sūduviai: Prūsijos pasienio su Lietuva ruožas nuo Dubeninkų tolyn į šiaurę su Tolminkiemiu, Mielkiemiu, Pilupėnais, Gumbine, Stalupėnais, Eitkūnais, Katinava, Piliakalniu, Širvinta, link Lazdynų buvo vakarinių sūduvių žemė, po 1422 m. Melno taikos atitekusį Vokiečių ordinui. Didžioji dalis Sūduvos (vėliau vadintos ir Užnemunė, Suvalkija) liko Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei. Juk Kristijono senelis Ansas Donelaitis gimė Baičiuose, kurie, kaip ir Lazdynėliai, buvo nutolę keletą kilometrų nuo Gumbinės, arčiau Lietuvos, taigi sūduvių žemėje.

Pasitelkdamas kompleksinių tyrimų metodą, nustaciau, kad lietuvininkų (vėliau vadinamų ir mažlietuviams) etnoteritorinė ir etnokultūrinė grupė (bendruomenė) baltų Prūsijoje (Prūsijoje), kurioje šių autochtonų kraštas Priegliaus baseine ir Nemuno žemupio baseine vadinamas Mažąja (Prūsų) Lietuva, susidarė iš vakarinių lietuvių (skalvių, nadruvių), išlikusių sulietuvėjusių kuršių, šiaurinių prūsų, taip pat iš vakarinių sūduvių, šiek tiek atsikėlusiu arba karo belaisvių didlietuvių. Ši grupė formavosi per šimtmečius iki XVI a. pradžios, kai 1525 m. žlugo militaristinė, agresyviausia ir galingiausia Europoje Vokiečių ordino valstybė ir aiškių (baltų) žemėse susikūrė taiki, tolerantiška čia gyvenusiems įvairių tautybių gyventojams protestantiška liuteroniška Prūsijos kunigaikštystė (hercogystė; 1525–1701).

Lietuvių grožinės literatūros pradininkas Kristijonas Donelaitis gyveno jau Prūsijos karalystės (1701–1918) laikais. XVIII a. valstybėje įvyko tragiškas ir badas, per kurį lietuviškiausiose Klaipėdos, Tilžės, Ragainės, Įsruties ir Labguvos apskrityse, tai yra Mažosios Lietuvos branduolyje, išmirė apie 160 000 gyventojų (apie 53 %), kurių absoliuti kaimiečių dauguma (daugiausia kaip 90 %) – lietuvininkai; vakarinėje Mažosios Lietuvos dalyje iki XVIII a. vidurio baigė išmirti arba vokiečiai kone paskutiniai dar kalbantys gimtąja kalba prūsai. Kompaktiškai gyvenantys

Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė ir 300-osioms Kristijono Donelaičio gimimo metinėms skirtos konferencijos organizatoriai prie poeto paminklo Marijampolėje, 2014 04 08

kaimiečiai lietuvininkai nevokietėjo. Po to baisaus maro Prūsijos karalystės valdžios suorganizuota didžioji vokiečių kolonizacija (masinis etapas – 1732–1736 m., kai Tilžės, Ragainės ir Įsruties apskrityse įsikūrė 10 156 zalcburgiečiai iš Austrijos Zalcburgo krašto), po kurios į Mažąją Lietuvą atkeliavo apie 23 000 įvairių Europos kraštų vokiečių ir vokiečiai; dalis jų išbėgiojo neradę gero gyvenimo, liko galbūt 17 000 kolonistų. Mažosios Lietuvos branduolio kaimuose dar gyveno apie 78–80 % lietuvininkų, o vokiečių ir vokiečiai – apie 20 % (apie 7 % senbuvų, dauguma miestuose, ir apie 13 % naujų kolonistų). Iš Stalupėnų į Tolminkiemį atsikėlęs ir čia nuo 1743 m. klebonavęs Kristijonas Donelaitis matė ir pergyveno paskutiniųjų kolonistų įsikūrimą Tolminkiemio parapijoje, kai kurių lietuvininkų baudžiauninkų išvaramą iš savo ūkių ir kolonistų apgyvendinimą jų sodybose. Tą lietuvininkų kaimiečių aplinkoje, tautos gyvenime įvykusį didžiulį demografinį, socialinį, ekonominį, psichologinį lūžį realistiškai objektyviai, tiksliai poetas aprašė poemoje „Metai“.

Lūžis vyko ir religijoje, Mažojoje Lietuvoje įsigalint pietizmo religinei atšakai, ir Apšvietos (Švietimo) epochos ideologijoje. Pietizmo ideologai tarp tikinčiųjų diegė ir skleidė svarbiausius doros asmenybės kriterijus: dievo-baimingumą, moralumą, asketizmą, darbštumą, pastovumą, tautinių tradicijų puoselėjimą. Tų vertybių griežtai laikėsi ir kunigas K. Donelaitis, tai įprasminta jo kūryboje. Be to, Prūsijoje plito fiziokratizmo idėjos: mokytas žmogus ne tik geriau supras Dievo,

kunigo ar valdovo žodį, bet ir geriau ūkininkaus; priešybė – nutautėjęs žmogus. Valdžios sąlyginis rūpinimasis švietimo sistema, lietuviška raštija bei literatūra buvo paskata kurti ir K. Donelaičiui. Popiežiaus ir Šventosios Romos imperijos imperatoriaus dar nepripažintos jaunosios liuteroniškos Prūsijos karalystės ideologai politiniais, religiniais sumetimais XVIII a. propagavo vadinamąjį prūsiskąjį-lietuviškąjį patriotizmą. Kurį laiką tai buvo atsvara valdžios varomai vokiečių politikai, XIX a. – vokiečių nacijos kūrimui. Tai sudarė palankesnes sąlygas plėtoti lietuvių literatūrą. Darau išvadą, kad Prūsijoje bei Mažojoje Lietuvoje ilgainiui buvo sukurta provokarietiško modelio visuomenė. Švietimo epochoje imta vaizduoti kaimo žmogų, jo darbus ir buitį. Kolonistai iš Prūsijos valdžios gavo įvairių privilegijų, keliolika metų neatlikinėjo prievolių, nėjo lažo, temokėjo mažesnę cinšą, vėliau įgijo asmeninę laisvę, laikė save aukštesne visuomenės dalimi ir išrinktosios tautos atstovais. Tarytum etnologas K. Donelaitis vaizdžiai užfiksavo, kaip kai kurie lietuvininkai pradeda perimti vokiečių iš Vakarų ir Vidurio Europos ar Šveicarijos prancūzų atsikėlelių drabužių madas, blogus įpročius (šie tinginiaudami geria vyną, kortuoja, smuklėse girtauja, amoraliai elgiasi, o žemę įdirbti, duoną užauginti privalo lietuvininkai) ir tai smerkia. Dėl valdžios tautiniu pagrindu sukurto socialinės ekonominės ir teisinės nelygybės, didelės gyventojų sluoksnių atskirties ilgainiui prasidėjo lietuvininkų akultūracijos ir asimiliacijos procesas. Kas norėjo geriau gyventi, tu-

rėjo tapti, kaip ir privilegijuotieji arba valdantysis elitas, vokiečiu. Poemoje „Metai“ K. Donelaitis kėlė lietuvių tautinį sąmoningumą, pasididžiavimą turtinga europinės reikšmės kultūra, suprato jiems ir jų kalbai gresiantį suvokietėjimo pavojų. Poemos personažų lūpomis pašiepiamos svetimtaučių ydos ir atneštos blygybės, iškeliami lietuvininkų pranašumai; K. Donelaičiui tautiškas, lietuviškas – esminis rūpestis. „Metai“, kaip tikrojo gyvenimo kronika, yra Mažosios Lietuvos etnologijos ir istorijos šaltinis. Kaimiečio intelektualo poezijos unikalumas to meto Europoje, ir tai buvo įvertinta kaip literatūros sedevras.

Norėčiau parodyti, kad lietuvininkų Donelaičių giminė buvo talentinga, darbšti, sumani ne tik grožine kūryba. Kristijono senelis Ansas Donelaitis iš Baičių kaimo (netoli Gumbinės) iš Prūsijos kunigaikščio šatulinų kulmiškių teisėmis gavo žemės ir su dviem kaimynais įkūrė Lazdynėlių kaimą (5 km į rytus nuo Gumbinės) Romintos girios šiauriniame pakraštyje. Kristijono tėvas Kristupas, kaip ir šio sūnus Kristijonas, gimė Lazdynėliuose, kulmiškio ūkininko šeimoje. Kulmiškiai pagal socialinį teisinį statusą buvo laisvi nuo baudžiaivos prievolių, arčiau bajorų nei baudžiauninkų valstiečių luomo. Dėl to Donelaičiai turėjo sąlygas ir galimybes siekti aukštojo mokslo ir tapti talentingomis asmenybėmis, valdininkais, kunigais, švietėjais. Mano tyrimų duomenimis (XX a. pabaigoje esu parašęs studiją apie „XVI a.–XIX a. I pusės Karaliaučiaus universiteto studentus iš Mažosios ir Didžiosios Lietuvos“),

Karaliaučiaus universitete studijavo net keliolika Donelaičių, žinoma, ir Kristijonas. Būsimasis genijus skundėsi nervingumu: „Dėl įtempto darbo studijų metais buvau tapęs hipochondriku.“ Apie Tolminkiemio parapijos (priklausė 36 lietuviški kaimai) kleboną K. Donelaitį precentorius (1771–1780) K. W. Schulzas (Šulcas) mirimų knygoje įrašė: Kristijonas Donelaitis (lotyniškai rašoma *Donalitus* – A. M.) mirė „Dėl visiško nusilpimo. Jis buvo puikus mechanikas, pagaminęs 3 gražius pianinus ir fortepijoną, [vieną pirmųjų Prūsijoje – A. M.], taip pat mikroskopą, termometrą, barometrą <...>, kartu sąžiningas žmogus. Ne pagal šio pasaulio madą, ištikimas draugas. Per 9 metus nesu nė sykio su juo susikivirčijęs“. Galima pridurti, kad K. Donelaitis pastatydino mokyklą, klebonų našlėms namą, mūrinę bažnyčią, perstatė kleboniją (joje gyvendamas parašė „Metus“, 6 pasakėčias ir kitką), užveisė sodą. Ūkiu rūpinosi ir žmona Ana Regina Ohlefant Donelaitienė (mirė 1795 m. Tolminkiemyje). Jo priešininkai, „kankintojai“ Tolminkiemio dvaro amtmonai K. H. Beringas (m. 1766) ir jo žentas T. Ruigys (m. 1780), su kuriais dėl parapijos žemių ilgai kovojo klebonas ir kuriam bylos teismuose pakenkė sveikatai, buvo palaidoti, kaip ir K. Donelaitis, prie bažnyčios altoriaus (daugiaus bažnyčioje nelaidota!). Paradoksas? Tolminkiemio krikšto metrikų knygose klebonas įrašė pastabų. Pvz., „Aš iš prigimties buvau gyvo temperamento ir mokėjau

ATMINTIS

„Tegu tavo vaikai eina...“

Mokytojas Vincas Martinkėnas (1907–1997): „Svarbu, kad išlikome, kad išliko sąmonė“

Baigiantį 89-uosius jį galėjai sutikti vaikštinėjantį su žmona Vitalija po Vingio parką. „Man nieko daugiau neliko, kaip skaityti, šį bei tą parašyti, pasivaikščioti po mišką, jei oras gražus.“

Gyveno Žvėryne. Malkų abu su žmona susiruošdavo. Bijodavo, kad labai daug kainuos dujos, bus sunku išsimokėti iš pensijų. O dujinę krosnį galima kurenti ir malkomis. Turėjo jų susikrovę namo pašalyje, po langais. Man pasirodė mažoka, bet žmogus ramesnis, pasidėjęs atsargos.

Iš kiemo nepažinsi, kad čia miestas. Kambaryje – rašomasis stalas, ant kurio atplėštas vokas, prispaustas didinamuoju stiklu, be kurio jau mokytojas nepaskaito, ant sienos Vinco Kudirkos portretas, šalia ant grindų pastatytas pasvarinis laikrodis. Kai šeimininkas šventė septyniadešimtmetį, jam tą laikrodį padovanojo buvęs jo mokinys, Adutiškio bažnyčios klebonas Bronius Laurinavičius.

Kai paprašėme nusifotografuoti spaudai, mokytojas ne iš karto sutiko: „Na, nebent prie to laikrodžio.“

Kunigas B. Laurinavičius žuvo 1981 metų lapkričio 24 dieną po sunkvežimio ratais Vilniuje, Kalvarijų, Žalgirio ir Verkių sankryžoje.

Kilęs iš Gervėčių, jis buvo iš tų vyrų, kurie ėjo mokslus, kad galėtų paremti paribio lietuvių kaimus. Iki karo baigė Vytauto Didžiojo gimnaziją ir įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Atėję bolševikai seminariją uždarė, tad seminariją jis baigė Kaune. Norėjo būti kunigas ir buvo kunigas. Tarnavo įvairiausiose parapijose, bet ilgiausiai Švenčionėliuose ir Adutiškyje.

1959 metais jis baigė statydinti Švenčionėlių Šv. Edvardo bažnyčią, pradėtą dar lenkų administracijos. Kaip pastatė? V. Martinkėnui jis rodo per plaštaką surinktų popierių – įvairių leidimų, kai, būdavo, čia nustoja žadėti – važiuoja į Maskvą. Prašo limto medžiagoms. Eina vienur, eina kitur – „Nel'zia!“ („Negalima!“) – „Kak nemožno, Moskva vsio mozet!“ („Kaip negalima, Maskva viską gali!“) Žūrėk, ir pasirašo.

Kai perkėlė į Adutiškį – bažnyčioj dujinį šildymą įvedė.

Svarbesnius raštus – peticijas, memorandumus, kitus dokumentus – kunigas atnešdavo savo senajam mokytojui, kad pataisytu kalbą.

Tą dieną, kai žuvo, V. Martinkėnas jį matė pro troleibuso langą prie „Ridiko“ parduotuvės – matyt, ėjo šaukiamas į saugumą.

Jis buvo Helsinkio grupės narys, ir tokie kvietimai jam buvo įprasti.

Prasidėjęs Atgimimui, kunigo B. Laurinavičiaus palaikai, vykdanči jo valią, iš Adutiškio buvo perkelti į Švenčionėlius. Vilniuje, netoli žuvimo vietos, Kalvarijų, Žalgirio ir Verkių gatvių sankryžoje, atidengtas jo vardo skveras, pastatytas laikinas qžuolo kopylstulpis, visad žaliuojantis vainikais, o per Vėlines suliepsnojančias žvakelėmis. 1998 m. Bronius Laurinavičius po mirties „Už pasižymėjimą

Mokytojas Vincas Martinkėnas, 1941

narsumu ir ištverme ginant Lietuvos Respublikos laisvę ir nepriklausomybę“ apdovanotas Vyčio kryžiaus 2-ojo laipsnio ordinu (dabar – Vyčio kryžiaus ordino Komandoro didysis kryžius), 2000-aisiais įrašytas į Katalikų Bažnyčios pasaulio kankinių sąrašą. 2010 metais kunigo Broniaus Laurinavičiaus skveras naujai sutvarkytas, čia pasodinta medelių, suklotos naujos plytelės. Ant didžiulio lauko riedulio iškilo Antano Kmieliausko rausvo granito skulptūra „Jėzus, nešantis kryžių“ – atminimo paminklas kunigui Broniui Laurinavičiui, simbolizuojantis ėjimą į laisvę.

Tas V. Martinkėno laikrodis – tikras stebuklas. Visą popietę, kai kalbėjomės, šeimininkas neprarado žvalumo, šnekėjo ramiai, nuosekliai, nepamesdamas minčių gijos.

Vytautas Martinkėnas: „Šis laikrodis – brangus kunigo Broniaus Laurinavičiaus atminimas“

Prisiminė savo vaikystę, kaip tapo susipratusiu lietuviu. Per Pirmąjį pasaulinį karą šeima buvo pasitraukusi į Rusiją. Tėvas buvo geležinkelininkas, privalėjo išvažiuoti. Gyveno 63 kilometrai nuo Sankt Peterburgo – Siverskyje. Čia jis perskaitė rusų istorijos vadovėlyje mažą skyreliuką, kad kadaise buvo Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Oi, kaip patiko! Pradėjo vaikiškai svajoti, kad Lietuvai reiktų kariuomenę turėti, tapti valstybe. Vėliau Siverskyje buvo Pabėgėlių komiteto įsteigta lietuviška mokykla. 1918 metais grįžo į Ignaliną. Ten buvo susipratę žmonės, laukė, kada ateis lietuviai, o atėjo lenkai.

Vincas Martinkėnas prisimena: „Mano mama Juozapota Demaškaitė buvo iš Strigailiško kaimo. Iki šiol yra tas kaimas, tik labai priartėjęs prie Ignalinos. Du

jos broliai – amerikoniai. Mama buvo susipratusi lietuvi. Aš gavau palikimą iš jos. Tėvukas buvo iš Antakmenės kaimo, taip pat, kaip ir mama, iš Daugėliško valsčiaus. Ėjo į tą pačią lietuvišką bažnyčią, meldėsi iš tokios pačios lietuviškos maldaknygės, bet jo sąmonė buvo kitokia. Jis niekuo neprieštaravo motinai, rūpinosi mūsų mokymu. Man Rusijoje samdė studentą, kol patekau į mokyklą. Bet jo patriotizmas trupučiu buvo neiškus. Vargšė mama mirė džiūva, devynis vaikus pagimdžiusi. Užaugome penki broliai. Keturi vaikai užsikrėtė nuo jos ir mirė. Darbšti, labai geraširdė buvo. Mėgo padainuoti, kai buvo geresnė nuotaika. Turėjo didelį atsimenų, rožinį, ne tokį, kaip paprastai, o didelį – su dideliais burbuliukais kaip vynuogės. Vakare atsiklaupdavo kalbėti poterių ir snausdavo. Tėvukas sakydavo: „Eik tu jau miegot! Kokie jau čia tavo poteriai...“ Mėgo švarą, tvarką.“

Paveldėjęs tėvų daugėliškiečių tarmę, mokykloje V. Martinkėnas buvo gabus lituanistas. Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorius Marcelinas Šikšnys jį pakvietė mokytojauti dar studentą, kai susirgo dr. Jurgis Šlapelis.

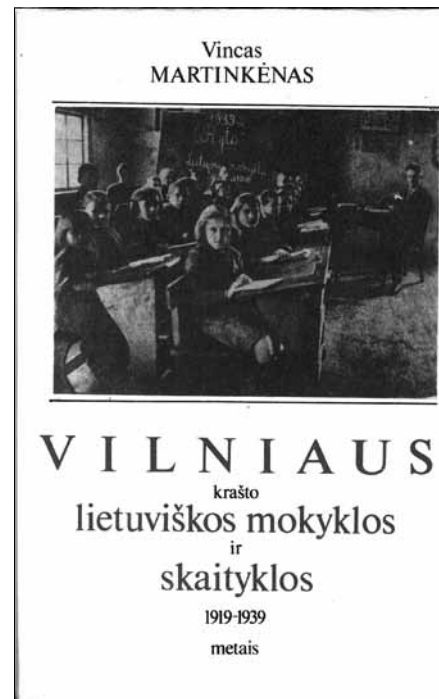
Vytauto Didžiojo gimnazijoje mokytoju išbuvo aštuonerius metus. „Mokiau ir mokiausi pats lietuvių kalbos, nes buvau istorikas“. Lietuvių valdžia jį su Aleksandru Petraičiu, kitais lietuvišiais pedagogais pasiuntė į lenkų gimnazijas. A. Petraitis, buvęs Švenčionių lietuvių gimnazijos direktorius, kalintas lenkų, paskirtas lenkų gimnazijos direktoriumi. Kilęs iš Žemaitijos. Nebuvo konfliktų. „Čia reikia takto“, – sako Martinkėnas. Po karo kelerius metus dėstė Vilniaus pedagoginiame institute, vėliau vėl mokytojavo lenkų mokyklose.

1956 metais perėjo dirbti į Enciklopedijų redakciją. Parašė apie 300 Lietuvos istorijos straipsnių. Žinoma, jie

anonimiški, kaip tuokart buvo įprasta. Nes perdirbinėdavo, nelygu koks viršininkas skaitė. „Šitas straipsnis tinka bet kokiai enciklopedijai, – sakydavo, – bet čia – tarybinė enciklopedija!“ Yra išleidęs knygą „Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos lenkų okupacijos metais“, parengęs dar porą aplankų straipsnių ir atsiminimų, išvertęs profesoriaus Mykolo Riomerio dienoraščio ištraukų, kurios buvo spausdinamos pustrėčių metų (1992–1994 m.) „Kultūros baruose“. Profesorius dienoraštį rašė 38 metus, kasdien po puslapį. Susidarė 40 tomų. Tris paskutinius toms V. Martinkėnas atpasakojo, rankraščiai saugomi Mokslių akademijos Vrublevskių ir Vilniaus universiteto bibliotekų rankraštyuose.

Ir savo pedagoginę veiklą V. Martinkėnas vertina kaip istorikas. Būdami sovietiniai mokytojai, sako jis, kalbėdavome prieš savo išmanymą.

Bet pokario metų žmonės – raštingi! Iš tų mūsų mokyklų – ir filosofai,

Vytauto Martinkėno knyga „Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919–1939 metais“, 1990

ir inžinieriai. V. Martinkėno sūnus Laimutis ir sūnėnas Gediminas – gydytojai, medicinos mokslų daktarai. „Būtume tamsūs, jei nesimokytumė. Bet teko mokyti sovietine dvasia... Buvo caras – buvo caro dvasia, buvo lenkai – vėl reikėjo atiduoti duoklę, svarbu, kad išlikome, svarbu, kad liko sąmonė“.

Mes esame stiprūs, nes tvirtos tautos tradicijos. Prasismelkia jos pro visas užkardas. Sovietiniais metais daugelis šeimų buvo užgniauzusios savo tautiškus jausmus, rodos, vaikai galėjo užaugti akli, bet taip neatsitiko. Per Atgimimą jų nebuvo galima sulaikyti, žinojo viską – ir tautinius, ir valstybinius simbolius, ir tautos didvyrių vardus.

Tol mokomės, kol gyvi esame

Karo pradžia Vilniaus lietuvių labai neišblaškė, besiveržiančio į mokslus jaunimo dargi padaugėjo. 1941-ųjų rudenį buvo atidaryta Vilniaus trečioji lietuvių gimnazija. Laikinoji vyria-

sybė, gyvavusi tik šešias savaites, be kitų reikšmingų darbų, atkūrė buvusią nepriklausomos Lietuvos švietimo tvarką, kurią suardė bolševikai. Ši tvarka išliko ir tada, kai hitlerininkų valdžia Švietimo ministeriją pertvarkė į Švietimo valdybą, paskyrusi generalinį tarėją, priklausomą nuo vokiečių generalinio komisariato.

Lietuviai naudojosi šiočia tokia kultūros savivalda, kol vokiečiams ėmė nesisekti Rytų fronte. Tada, 1943 metų kovo 16–17 dienomis, nepavykus mūsų jaunimo įtraukti į savo kariuomenę ir darbo tarnybas, hitlerininkai suėmė 46 įvairių profesijų lietuvių inteligentus ir visus juos pasiuntė į Štuthof koncentracijos stovyklą. Tarp jų buvo ir Švietimo valdybos generalinis tarėjas dr. Pranas Meškauskas-Germantas. Vėliau Švietimo valdybai vadovavo vokiečiai.

Štai tokiomis aplinkybėmis Vilniaus trečioji lietuvių gimnazija išleido tris abiturientų laidas!

Susitinkam jau antrą kartą su jos buvusiu direktoriumi Vincu Martinkėnu. Jis pasakoja, kad gimnazija kūrėsi Bokšto gatvėje, buvusiuose lenkų pedagoginės mokyklos rūmuose (pastatas neišliko), vėliau ją vokiečiai iškėlė, teko glaustis Vytauto Didžiojo gimnazijos senuosiuose rūmuose, buvusioje Pilypo g. 12. Buvo suburtos iškart visos aštuonios klasės. Atėjo naujokų, kiti perėjo iš perpildytos Pirmosios berniukų (Vytauto Didžiojo) ir Antrosios mergaičių (Kunigaikštienės Birutės) gimnazijų. Glaudėsi čia ir uždarytų lenkų gimnazijų mokiniai („Daug jų nebuvo, po keletą klasių“).

Iš savo talkininkų V. Martinkėnas mini lotynų kalbos mokytoją Alfonsą Bielinių. Jis vadintas ne direktoriaus pavaduotoju, o gimnazijos inspektoriumi. Kapelionas ir tikybos mokytojas buvo žymus Vilniaus lietuvių veikėjas Šv. Mikalojaus bažnyčios klebonas Kristupas Čibiras. Kiekvieną rytą susirinkę salėje

visi jo vadovaujami pradėdavo darbą bendra malda. Taip buvo ir vėliau, K. Čibirui žuvus 1942-ųjų kovą per miesto bombardavimą. Jį pakeitė kun. Juozas Poškus.

Po maldos visi skubėdavo į klases. Lietuvių kalbą ir literatūrą dėstė Antanas Vengris, Jurgis Dovydaitis ir Maniukienė, matematiką – Petras Balčius ir Vincas Budrevičius, vokiečių kalbą – Avizonienė, Bakatis ir Liaudentas, gamtą – Ona Juškaitienė ir Jonas Mazelaitis, istoriją, be direktoriaus V. Martinkėno, dar dėstė Stasė Taškūnaitė, dainavimą – E. Pilypavičius, piešimą – B. Cicėnas.

Pirmaisiais vokiečių okupacijos metais (1941–1942) mokslas buvo dėstomas pagal 1936-ųjų programas. Vėliau jos šiek tiek pakeistos, buvo kai kurių pokiųčių ir mokyklų sistemoje. Kad neįtiko valdžiai, matyti iš pareigūnų vizitacijos Vilniuje. Iš Švietimo valdybos pareikalauta mokyklas priartinti prie vokiškosios tvarkos, skirti daugiau laiko vokiečių kalbai, sumažinti gimnazijų skaičių ir panaikinti

jose gretutines klases, steigti daugiau amatų ir prekybos mokyklų.

V. Martinkėnas sako, kad jo gimnaziją vizitavę pareigūnai neslėpė, jog po karo tokių aukštesniųjų mokyklų lietuviams nereikės. Užteksią pradinių ir amatų mokyklų.

Antraisiais mokslo metais Švietimo valdyba Vilniaus trečiosios ir Panevėžio berniukų gimnazijų vyresniųjų klasių programas papildė pedagoginėmis disciplinomis – reikėjo parengti mokytojų nors pradžios mokykloms (1941 m. bolševikai iš Lietuvos išvežė daugiau kaip 1000 mokytojų).

Trečiąją laidą (1943–1944 m.) išleido skubotai. Miestas dažnai būdavo bombarduojamas, ypač naktį, vokiečiai vis labiau domėjosi mūsų jaunimu. „Nenorėjom, kad juos tampytų, – sako V. Martinkėnas. – Balandžio mėnesį išrašėme diplomus ir patys mieliai išvažiavome iš Vilniaus. Koks darbas – visų nervai įtempti.“

Tos trys laidos buvo žygdarbis. Gimnazija dirbo be pertraukos – ir per šalčius, kitos didžiųjų miestų mokyklos to neįstengė.

Direktorius V. Martinkėnas parūpino porą vagonų malkų iš savo tėviškės – Ignalinos miškų. Susitardavo su girininku, kad skirtų kurtimui kur arčiau stoties. Pjovė vyresniųjų klasių mokiniai ir mokytojai, į stotį malkas arkliais suveždavo ignaliničių mokinių tėvai. O Vilniuje iš stoties atsigabendavo pasamdę malkomis kūrenamą sunkvežimį.

Visus tuos metus sargavo Šostakas, baltarusis, labai darbštus ir rūpestingas žmogus. Žinoma, kai atėjo frontas, sargas negalėjo apginti gimnazijos turto ir dokumentų. Direktorių vokiečiai paėmė kasti apkasų. Užėjusiems raudonarmiečiams jis melavo žinodamas, kad bolševikai nemėgsta inteligentų. Pasisakė esąs „darbininkas Vikentijus Kazimierovičius Marcinkevičius“. Tiko į kareivius.

Martinkėnas pasakoja: „Patekau į frontą, tegu juos perkūnas! Išgelbėjo mane likimas – apkasuose susirgau di-

zenterija. Kaip pavojingą ligonį demobilizavo Rytprūsioose, Karaliaučiaus apylinkėse. Ten būčiau ir galvą padėjęs. Eini nežinia už ką.“

Karinio komisariato darbuotojas atitaisė pavardę nieko neįtardamas – jeigu reikia, tebūna Vincas Martinkėnas. Dabar jis jau karo veteranas. Buvo Pedagoginio instituto katedros vedėjas. Bet kad atsisakė stoti į partiją, teko grįžti mokytojauti. Dirbo lenkų mokyklose.

Jei būtų išlikęs paprotys prieš mokytoją nukelti kepurę, jam einant visas miestas sveikintųsi.

Dar apie tautinę mokyklą ir savimonę

1907 metais Vilniuje, Bernardinų vienuolyno patalpose (dabar Trakų g. 9) Lietuvių savitarpinės pašalpos draugija įsteigė dviklasę ir suaugusiųjų mokyklą. 1912-aisiais Rusijos vidaus reikalų ministro pavaduotojas Zolotariovas patvirtino „Ryto“ švietimo draugijos įstatus. Vilniaus krašte imta steigti lietuvių mokyklas, kurioms nebuvo mokytojų ir kurioms trūkdė visos valdžios – caro, kaizerio, bolševikų ir pilsudskininkų.

Kaip man yra pasakojęs Kazimieras Umbražiūnas, Švenčionių bažnyčios vikaras kunigas Virbickas dviračiu apvažinėdavo Zavadnikų, Daukšių, Vaigžniūnų ir kitus kaimus, kad raštingesniems ūkininkaitėms parodytų, kaip vaikus rašto mokyti. „Ant grindų sutūpusios rašėme, ko kunigas mokė“, – vėliau prisimins mokinių bendrabučio, nuo 1920 metų Švenčionių „Ryto“ knygyno vedėja Eleonora Tumkūnaitė.

1915-aisiais Vilniuje, 1919-aisiais Švenčionyse atidarytos lietuviškos mokyklos garsėjo Vytauto Didžiojo ir Kęstučio vardais, visą tarpukarį šiame krašte puoselėjo lietuviybę. Dr. Jono Basanavičius auklėtiniai, sulaukę garbaus amžiaus, išliko aktyvūs ir gūdžiais sovietiniais metais. Tai broliai Mackoniai ir Kairiūkščiai, Povilas Čibiras, Jonas Čekys, Izidorius Šimelionis, Stasys Trepšys, Kazimieras Umbražiūnas,

Antano Kmieliausko skulptūra „Jėzus, nešantis kryžių“, skirta kunigo Broniaus Laurinavičiaus atminimui, 2011 08 27

Vladas Drėma, Stasys Čepulis, Aldona Liobytė, Juozas Kėkštys, Jonas Karosas, Juozas Aidulis, kiti.

Vincas Martinkėnas yra parašęs atsiminimų apie Švenčionių gimnazijos direktorių Matą Untulį, kitus to meto švietėjus. Man jis prisiminė felčerį Vladą Valiulį, pažadinusį jo motinos Juozapotos savimonę.

„Vladas Valiulis prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo pagarsėjęs felčeris. Mano motina, sirgdama trachoma, pėsčia eidavo 25 km iš Strigailiškio (kaimas prie Ignalinos) į Švenčionis gydytis pas Valiulį. Arčiau tada gydytojų nebuvo. Todėl ši pavardė man girdėta nuo jaunų dienų. Vėliau, eidamas mokslus, sužinojau, kad V. Valiulis

buvo susipratęs lietuvių veikėjas, lietuvių saviveiklos organizatorius, spaudos platintojas, miręs 1919 metais nuo anuomet sunkiai pagydomos džiovos.

Kaip ne vienas ano meto lietuvių inteligentas, Valiulis buvo vedęs žmoną, nes lietuvių inteligentų tais laikais stigo. Tokie mišrių šeimų tėvai laimės neturėdavo, nes jų vaikams lietuviybė dažnai ne tik nerūpėjo, bet buvo nepakenčiama. Mirus Vladiui Valiuliui ir jo broliui Antanui kraštiečiai Švenčionių kapinėse pastatė kuklų akmens paminklą su lietuvišku užrašu. Lenkų valdžios metais tas paminklėlis dingo iš kapinių be pėdsako. Visai spėliota, kam jis galėjo užkliūti. Ilgainiui paaiškėjo. Po Antrojo pasaulinio karo Švenčionių lietuvių gimnazijos direktoriumi kelerius metus buvo a. a. mano jaunesnysis brolis Vytautas Martinkėnas (mirė 1992 01 25). Kartą parodė jis man po sudegusių Vlado Valiulio namų laiptais pakištą būtent tą dingusį paminklėlį, ant kurio buvo gerai įskaitomas sakinytis: „Čia ilsisi broliai Valiuliai“. Koks tolesnis to paminklo likimas, sužinoti neteko. Sovietiniais metais, kai buvo kovojama su kryžiais dėl ateistinių įsitikinimų, grąžinti paminklinį kryžių į savo vietą vargu ar kas galėjo.

Lietuviškų paminklinių kryžių dingimas tarpukario metais Vilniaus krašte nebuvo naujiena. Anuometinei lenkų katalikiškai valdžiai nepatiko ne paminklų kryžiai, bet lietuviški užrašai ant jų, ypač jei jie buvo skirti jubiliejinėms istorinėms datoms (pvz., Vytauto Didžiojo 500 metų jubiliejui). Žinomos ir net pagarsėjusios buvo teismo bylos dėl kryžių išniekinimo, jų skandinimo, vogimo, subjurojimo. Garsus Vilniaus lietuvių advokatas, miręs 1996-aisiais, Antanas Juknevičius, gynė daugybę Vilniaus krašto lietuvių, kuriems buvo iškeltos bylos dėl paminklinių kryžių, statytų pakelėse.“

Vytautas Kaltenis

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Tautinis kostiumas – graži ir nesenstanti mada

Liepos 1 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje (Naujajame arsenale, Arsenalo g. 1) atidaryta paroda „Tautinis kostiumas – graži ir nesenstanti mada“.

Parodą parengusios Lietuvos nacionalinio muziejaus muziejinkės, ilgą laiką kaupė valstiečių aprangos pavyzdžius, tyrinėjo tautinį kostiumą. 1992–1996 metais surengė parodų ciklą *Lietuvių tautinis kostiumas*. Išmokusios austi tradicinėmis audimo techniko-

mis, susipažinusios su drabužių siuvimu ir puošyba iš muziejinio audinių pavyzdžių rinkinio atkūrė ir sukomplektavo 22 vyriškus ir moteriškus XVIII–XX amžiaus pradžios kostiumus. Tautiniai kostiumai pasiūti iš rankinėmis audimo staklėmis pačių muziejinkinių išaustų lininių, vilnonių, pusvilnonių audinių, puošti tradicinėmis siuvinėjimo technikomis, nėriniais, mezginiais. Greta audinių, dažytų tradiciniais būdais, atskiroms kostiumo dalims parinkti ir fabrikiniai aksominiai, šilkiniai audiniai, naudoti ir XIX a.

Parodą papildė eksponatai iš muziejaus rinkinių – XIX a. juostos, skaros, skarelės, karoliai, nosinės, vyriški krepšiai, Mažajai Lietuvai būdinga puošni juosmeninė kišenė – *delmonas*. Išskirtinis dėmesys tenka visų švenčių atributui – juostoms. Liepos 6-ąją, minint Tautinio kostiumo dieną, Lietuvos nacionalinis muziejus išleidžia katalogą „Tradicinės aprangos priedai“. Tai pirmas leidinys, skirtas aprangos priedams, kurių originalus pamatysime parodoje.

Paroda Lietuvos nacionaliniame muziejuje veiks iki lapkričio 3 d.

Lietuvos nacionalinio muziejaus informacija

Trakų salos pilyje – paroda „GRUNWALD – ŽALGIRIS – ART“

Liepos 4 d., penktadienį, Valstybės dienos išvakarėse Trakų salos pilyje atidaryta pleneruose sukurtų darbų paroda „GRUNWALD – ŽALGIRIS – ART“, skirta pergalei Žalgirio mūšyje paminėti.

Tarptautinę parodą rengia Olštyno Edukacijos ir kultūros iniciatyvų centras ir Trakų istorijos muziejus, globoja Lietuvos Kultūros ministerija ir Varmijos-Mozūrų vaivadija (Lenkija).

Parodoje eksponuojama 2008 – 2013 metų plenerų, vykusių Lenkijoje ir Lietuvoje, dailės darbų kolekcija, kurią sudaro 16 autorių sukurti 28 paveikslai. Parodoje pristatomi ir keturių dailininkų iš Lietuvos – Antano Obcarsko, Konstantino Žardalevičiaus, Gintauto Vaičio ir Lino Domaracko – tapyti paveikslai Žalgirio mūšio tema.

„Plenere tvyro labai gera atmosfera. Kūryboje kiekvienas perteikiame tai, kas mūsų tautai yra svarbiau. Aš stengiuosi perteikti lietuviškus ženklus, – pastebėjo menininkas Gintautas Vaičys, Lietuvos dailininkų sąjungos Kauno skyriaus pirmininkas, apie 2010 m. vykusį plenerą, kuriame atstovavo Lietuvai kartu su menininku Linu Domaracku.

Dailininkų sukurtuose darbuose atgimsta vietovės apylinkės, gamta, senieji kariai, riteriai, žirgai, vėliavos, kituose darbuose – jų fragmentai, simboliai.

„Pleneruose dalyvauja skirtingų šalių dailės mokykloms atstovaujantys menininkai, todėl kūrybinis braižas ir požiūris į tai, kas gali tapti tapybos objektu, skirtingas. Vieni dalininkai tapo abstrakcijas, kiti – konkrečius objektus. Tačiau bent vienas kūrinys turi būti skirtas Žalgirio mūšio temai“, – prisimena kaunietis dailininkas G. Vaičys.

Žalgirio mūšio tema nutapyti darbai po plenero kasmet eksponuojami Olštyno meno galerijoje. Darbų kolekcija buvo eksponuota ir parodose, kurios buvo organizuotos Kaliningrade, Berlyne, Briuselyje ir Raudondvaryje.

„GRUNWALD – ŽALGIRIS – ART“ – tai ne tik vieta, ne tik kartu susirinkę menininkai ir ne tik įspūdingas jų kūrybos rezultatas, – įžanginiame žodyje katalogui rašo Varmijos-Mozūrų vaivadijos administracijos viršininkas Jacek Protas. – Tai – taip pat ir idėja, pranešimas apie tai, kad žmogus geba griauti savo paties sukurtus barjerus“.

Paroda veiks iki rugpjūčio 31 d.

Trakų istorijos muziejaus informacija

JUBILIATO DOVANA LIETUVIŲ KALBOTYRAI IR... SAU

Arnoldas PIROČKINAS

Vis lauzau galvą, kaip solidžiau pristatyti visuomenei prof. Palionio naują darbą – knygą *Aušrininkų ir varpininkų leksinių naujadarų kūryba* (Parengė Birutė Kabašinskaitė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014. – 108 p.). Šį leidinį autorius savo 90 metų sukakties proga, sakykime, dovanojo lietuvių kalbotyrai. Po egzempliorių su atitinkamomis dedikacijomis jubilias birželio 21 d. įteikė šeimininkams šventės dalyviams. Gavus tokią visais atžvilgiais vertingą ir jaudinančią dovaną, kilo noras viešai padėkoti autoriui, pasidalyti džiaugsmu ir jos sužadintomis mintimis su kitais žmonėmis.

Visų pirma reikia pasakyti, kad ši dovana turi paradokso bruožų. Paprastai žymių asmenų jubiliejams parengiami kolektyviniai rinkiniai, vokiškai vadinami specialiu žodžiu *Festschrift*. Juose spausdinami jubiliaso veiklą apžvelgiantys ar jam rūpimas problemas plėtojantys kolegų rašiniai. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje naujų leidinių ekspozicijoje gali dažnai matyti, kaip tokiais „festšriftais“ iškiliosius savo kalbininkus pagerbia lenkai, vokiečiai, čekai, rusai. Kadais, 1959 metais, kada ne taip jau paprasta buvo įveikti visokias ideologines ir administracines užvaras, latviai savo didžiojo kalbininko Jano Endzelyno 35-ąjį gimtadienį pažymėjo įspūdingu leidiniu *Rakstu krājums. Veltījums akademiķim profesoram Dr. JĀNIM ENDZELĪNAM viņa 35 dzīves un 65 darba gadu atcerei*. Šiame 736 puslapių leidinyje išspausdinti 39 darbai latvių, rusų, vokiečių, anglų ir lietuvių kalbomis. Tarp bene keturių dešimčių autorių puikuojasi taip pat lietuvių Juozo Balčikonio, Vytauto Mažiulio, Algirdo Sabaliausko ir Bronės Vosyltės pavardės. Ar latviai šio žanro leidinių yra pateikę ir kitų savo kalbininkų jubiliejams, šiuo kartu negaliu pasakyti.

Lietuviai, kad ir turėdami prieš akis daug pavyzdžių, kalbininkų „festšriftais“ pasigirti negali. Po karų ir okupacijų praėjo tiek visokio kalibro kalbininkų sukakčių – 70, 75, 80 ir 85 metų, – visas tas sukaktis sutikom ir praleidom be likusio ženklo, kad jubiliejus buvo. Be jo taip pat liko net išimtinai retas (pirmasis!) ir prasmingas vieno iš pokarinės ypač kūrybingos lietuvių kalbininkų kartos, iškėlusios mūsų kalbos mokslą į pasaulinę aukštumą, atstovo Jono Palionio devyniasdešimtmetis. Tik jubiliasas, matyt, vadovavosi iš arabų pasaulio mus pasiekusiu principu: jeigu pranašas (turimas galvoje Mahometas) neina prie kalno, tai kalnas ateina prie pranašo. Ir štai, iš kuklumo neįvardijant, kad tai jubiliejinis leidinys, Vilniaus universiteto leidykla, gavusi 2014 m. gegužės 30 d. Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto tarybos rekomendaciją, operatyviai spėjo išleisti nurodytą jubiliaso knygą.

Jeigu išleistoji knyga būtų skirta tik sau, tai mums vargu ar derėtų pristatyti ją visuomenei. Leidinys turi didelę mokslinę vertę, todėl žinia apie jį tegul pradžiugina kiekvieną tautietį, kuris dėmesingai stebi mūsų gimtąją kalbą, neatsiejama nuo visos tautos likimo. Manytina, kad tam tikros studijoje išryškintos mintys ir išvados gali praversti net kitų tautų kalbininkams. Šis

jubiliaso veikalas nėra tik „jubiliejinis“ – tai daugiamečių mokslinių stebėjimų ir apmąstymų tam tikras apibendrinimas. Šio darbo šaknys – 1953 m. apginta mokslų kandidato (dabar – mokslų daktaro) disertacija *Lietuvių literatūrinės kalbos normalizacija XIX a. pabaigoje (1880–1901)*, kuri, deja, liko neišspausdinta gulėti Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje.

Mūsų aptariamai prof. Jono Palionio knygai iš tos disertacijos ir vėlesnių darbų paimta gana siaura problema – autorius apžvelgia dviejuose XIX a. pabaigos lietuvių žurnaluose – „Aušra“ (1883–1886) ir „Varpas“ (1889–1905) – sukurtus ir vartotus naujadarus žodžius, moksliskai tariant, „leksinius naujadarus“. Naujadarų kūrimas tiems pirmiesiems bendrine kalba leidžiamiems žurnalam buvo įsakmu poreikis. Kol nebuvo tokios lietuviškos spaudos, reaguojančios į visokius krašto, tautos ir užsienio įvykius, tol naujadarų kūrimas, diegimas ir plitimas buvo gana ribotas. Iš senųjų lietuvių raštijos autorių šiuo atžvilgiu bene labiausiai pasižymėjo tik Konstantinas Sirvydas (XVII a. pirmoji pusė) ir Simonas Daukantas (XIX a. pirmoji pusė). Reikia apgailestauti, kad iki šiol tebėra netyrinėta Mažosios Lietuvos palyginti gausios lietuviškos periodikos (pirmasis laikraštis (žurnalas) leistas 1823–1925 m.) kalba, tad neturime nė naujadarų kūrimo vaizdo.

Atpažinti ir identifikuoti naujadarus labai sunkus, daug pastangų reikalaujantis keblus darbas. Galime jausti, kad šis ar kitas žodis – naujadaras, bet pamėgink nustatyti, ar jis leidinyje pavartotas pirmą kartą! Kas to naujadaro autorius? Kad atsakytum į šiuos ir kitus klausimus, kylančius identifikuojant naujadarą, reikia labai tankiu sietu išsijoti gausybę tekstų. Kol kas tokio mechaninio sieto, kuris patikimai išrinktų mums rūpimus žodžius, ypač tuos, kurių nė nenumanome esant, lyg ir neturime. Tad tyrinėtojiui tenka pasikliauti savo akimis ir nuojauta. Tačiau akys pavargsta, dėmesys atbunka, o nuojauta apgauna.

Jonas Palionis nurodo, kad knygutėje sudarytame naujadarų sąrašė esą užfiksuoti 1373 „aušrininkų ar / ir varpininkų“ galimai sudaryti naujadarai (p. 75). Jo nuomone, tai nesą daug, bet man knietį čia paprieštarauti: vien tik išrašyti iš šių leidinių tiek žodžių jau didžiulis darbas. Jis dar gerokai padidėja ir pasunkėja, kai reikia, kaip sakytą, įsitikinti, jog kiekvienas žodis gimė ne kur kitur, o kaip tik „Aušroje“ ar „Varpe“, bet ne, sakykim, jų amžininkėje „Šviesoje“ ar JAV leistame kuriame lietuviškame spauidinyje. Pats autorius, labai aiškiai suvokdamas neišvengsią klaidų, „Pratarmėje“ iš anksto sutiko: „...negalima tvirtinti, kad joje [knygoje] visi tuose žurnaluose („Aušroje“ ir „Varpe“) rašiusių autorių naujadaraus laikomi žodžiais“ (p. 7).

Šią autorius išlygą norėtųsi patvirtinti ir darbo sunkumą atskleisti vienu kitu pavyzdžiu. Pavyzdžiui, pavardčius 1889 m. „Varpo“ puslapius, iš karto krito į akis, kad trūksta sąrašė nau-

jadarų *dagimedis* (p. V 39, 3). Tame pačiame puslapyje autoriaus išrašytas naujadaras *sunaudonė*, bet praleistas naujadaras *suvartonė* („išsilavijimas dalyke suvartonės medžio“).

Nenuosekliai patikrinus žurnalų tekstus, atsiranda netikslų datavimo atvejų. Pavyzdžiui, naujadaras *ateitė* „Varpe“ pirmą kartą pavartotas ne 1891 m. (žr. p. 24), bet 1889 m. Nr. 10 Juozo Adomaičio, pasirašiusio kriptonimu *-j-a*, straipsnyje „Reikia pasinaudoti“ (p. 145).

Kyla noro kiek prieštarauti dėl žodžio *stomuo* (p. 61, 31), kurį J. Jablonskis siūlęs vartoti reikšme „žodžio kamienas“. Viena, šis žodis darybos atžvilgiu nėra naujadaras, tik senam liaudies žodžiui prikergtą naują reikšmę. Tačiau tada reikėtų „naujadarais“ laikyti ir J. Jablonskio siūlytus ir įdiegtus liaudinius žodžius *pirmininkas*,

kalbos žodžių daryboje“, bet problema yra patraukusi vengrės Arankos Lazchazi (lietuvinant rašybą, reikėtų rašyti Lachazi, kur raidės *c* ir *h* reikėtų atskirus garsus: Lac-hazi) dėmesį. 2006 m. lenkų žurnale ji išspausdino lietuviškai rašytą (!) straipsnį „XIX a. pabaigos bendrinės lietuvių kalbos naujųjų terminų šaltiniai“, kur kalbama ir apie „Aušros“ bei „Varpo“ naujadarus.

Antrajame skyriuje „Aušrininkų ir varpininkų pažiuos į leksinius naujadarus“ (p. 14–19) plačiau apibūdinamos aušrininko Mikalojaus Akelaičio pastangos keisti naujadarais ne tik germanizmus ir slavizmus, bet ir tarptautinius žodžius. Taigi, XX a. trečiajame dešimtmetyje, 1920–1924 m., ryžtingasis jų keitėjas naujadarais Antanas Vireliūnas, ko gero, galėjo būti skatinamas aušrininko pavyzdžiu. Toliau šiame skyriuje gana plačiai apibūdinamas Jono Jablonskio vaidmuo moksliskai pagrindiant kalbos gryninimo ir naujadarų kūrimo nuostatas, kurioms tvirtai pritarė „Varpo“ redaktorius Vincas Kudirka.

Teoriniu požiūriu ypač vertingas ketvirtasis skyrius „Naujadarų charakteristika“ (p. 75–97). Čia naujadarai pirmiausia apžvelgiami pagal jų autorius. Išryškunami daugiausia naujadarų „Aušroje“ sukūrę Jonas Basanavičius ir Jonas Šliūpas. Po jų aptarti Juozas Miliauskas-Miglovara, Mykolas Miežinis, Andrius Vištelis ir, žinoma, Mikalojus Akelaitis. Dalis aušrininkų vėliau bendradarbiavo „Varpe“. Tačiau, Jono Palionio visiškai pagrįsta nuomone, iš varpininkų žymiausi naujadarų kūrėjai buvę Vincas Kudirka ir Jonas Jablonskis. Profesorius išvardijo abiejų varpininkų sukurtus tuo metu naujadarus. Antai Jono Jablonskio naujadarų grupėje suskaičiuoju net 75 žodžius. Ne visi prigijo, bet šiandien tebevertojame tada jo sukurtus naujadarus: bal-tarusis, bendradarbis, bendrovė, gamtininkas, įstatas, išėivystė, iškaba, jungtuvės, kalbininkas, laida, laikraštis, mokslininkas, nausėdija, orlaivis, priesaga, rašmuo, spaudinys, šetadienis, šventykla, šviesuolis, tarinys, teisininkas, turinys, vadyba, vadovėlis, valdininkas ir kt. Jeigu dar kada man tektų rašyti apie J. Jablonskio propaguotą lietuvių kalbos turtinimą, tai reikėtų gerokai papildyti Jono Palionio pateiktais pavyzdžiais mano kadaise, 2000 metais, „Gimtajame žodyje“ skelbtą lietuvių bendrinės kalbos tėvo sukurtų naujų žodžių apžvalgą.

Šio skyriaus antroji dalis skirta aušrininkų ir varpininkų sukurtų žodžių struktūrai. Didžioji jų dalis buvo aklas kitų kalbų žodžių struktūros kopijavimas, kada visiškai nepaisyta lietuvių kalbos žodžių darybos sistemos ir vėliau J. Jablonskio įdiegtų darybinių polinkių. Jonas Palionis čia išvardija daug tokių vartalų, šalia kurių skliaustuose duodami ir kitų kalbų žodžiai – lietuviškų naujadarų kurpaliai. Jeigu kurpaliai imamas vokiškas žodis *Krankenhaus* (sudarytas iš *Kranke* „ligonis“ ir *Haus* „namas, butas“), tai ir lietuviškas atitinkamo sudurtinis daiktavardis

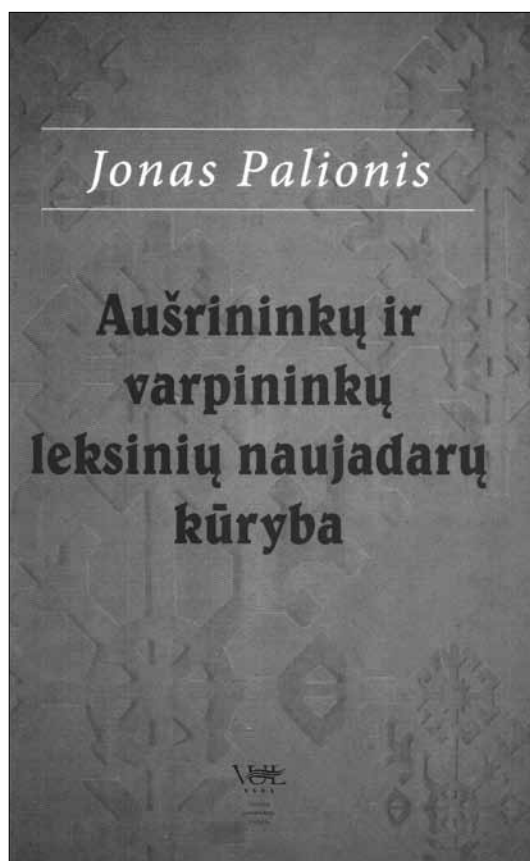
ligonbutis, nors pagal lietuvių kalbos dvasią žodžių *malkinė*, *bulvinė* pavyzdžiu labiau tinka *ligoninė*. Jeigu lenkų kalboje yra *naglówek*, tai lietuviškas atitinkamo darytas *antgalvis* ar *užgalvis*, kol J. Jablonskis 1904 m. „Varpe“ pasiūlė *antvožas* pavyzdžiu (žr. Jablonskio *Raštai*, t. IV, p. 53) padarytą *antrašas*, vienas kitas tiesioginio vertimo naujadaras dėl įvairių priežasčių, lietuvių, bendrinėje kalboje yra prigijęs. Šių žodžių pateikiama ir aptariamojoje knygoje: rankraštis, išsivystyti, laisvamaniš, pasekmė, patvaldytė, tarpautinis, žemdirbystė, žemdirbys...

Toliau šiame skyriuje apžvelgiami sudurtiniai ir priesaginės, priešdėlinės bei galūninės darybos naujadarai, kurie nelaikomi tiesioginiais vartalais. Čia atkreipiamas dėmesys į pomėgį vartoti priesagą *-ystė*. Dažnai ji vartota jai nebūdinga reikšme, kaip rodo knygoje pateikiami pavyzdžiai ir apskritai to meto raštų stebėjimas, daug mėgėjų kurti naujadarus yra prastai suvokę lietuvišką priesagų ir priešdėlių vartojimo dėsnius, todėl gausybė naujadarų kalboje nepaplito, ypač kai juos ėmė peikti J. Jablonskis ir keisti taisyklingesnės darybos naujadarais ar aptiktais liaudiniais žodžiais. Pačioje skyriaus pabaigoje apibūdina bendrais bruožais šiuose žurnaluose pasirodžiusius semantinius naujadarus.

Autorius skyrių baigia tokia išvada: „Baigdamas naujadarų charakteristiką, kurioje toli gražu nepateikta išsami visų su aušrininkų ir varpininkų naujadarų kūryba susijusių problemų analizė, norėčiau pabrėžti tolesnio tos kūrybos pėdsakų tyrinėjimo svarbą lietuvių bendrinės kalbos istorijai“ (p. 97).

Nedideliame penktajame skyriuje „Baigiamosios pastabos“ (p. 93–101) rūpestingasis jubiliasas kaip tik nubrėžia tolesnio tyrimo kryptis, turinčias orientuotis į dar neištirtas problemas. Visų pirma konstatuojama: „Dar išsamiau neištirtas aušrininkų ir varpininkų sukurtų naujadarų santykis su ankstesniųjų (ypač neleksikografinių) raštų autorių naujadarine leksika“. Antroji skatinamoji nuoroda suvokiama iš tokio pasakymo: „Detaliau neklasifikuoti *Aušros* ir *Varpo* bendradarbių naujadarai semantiniu pagrindu, mažai panagrinėtas tolesnis jų likimas, jų paplitimas tiek ano meto, tiek ir vėlesnėje lietuvių bendrinės kalbos vartosenoje ir kt.“ Trečiuoju keliamu tyrimų akstinu reikėtų laikyti autoriaus raginimą aušrininkų ir varpininkų naujadarus sieti „su tarmių duomenimis“. Taigi palyginti siaura tema, kai pradėti į ją gilintis, atveria labai placius barus įžvalgiam kalbininkui. Tik ar atsiras tokių kalbininkų, kurie ryšis tęsti žymaus senųjų raštų kalbos tyrėjo Jono Palionio sėkmingai plėtotą darbą?

Šios nuorodos ir apskritai visa knyga liudija, kaip sulaukusiam įspūdingo amžiaus jubiliatui rūpi lietuvių kalba, lietuvių kalbotyros ateitis. Jo širdis plaka gimtosios kalbos problemomis, o protas vis dar skverbiasi į tų problemų esmę – analizuoja kalbos reiškinius, daro apibendrinimus ir sieja juos su tautos istorija ir ateitimi. Kas skaitys mūsų pristatomą visuomenei knygą *Aušrininkų, ir varpininkų leksinių naujadarų kūryba*, tuo akivaizdžiai įsitikins ir neliks nesujaudintas. Už šią studiją bus dėkingos ir būsimosios lituanistų kartos.

Jono Palionio knygos „Aušrininkų ir varpininkų leksinių naujadarų kūryba“ (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014) viršelis

viršininkas, kurių pirmą kartą reikšmė visai kita. Antra, Jablonskio *Raštuose* (t. IV, p. 24), kuriuose perspaudintas „Varpo“ straipsnis, vartojamas ne *stomuo*, o *stuumuo*.

Čia iškėliau kelis įsibrovusius ne tikslumus ne tam, kad sumenkinčiau rimtą studiją. Noriu pasakyti, kad tokie ir panašūs riktai tiesiog neišvengiami. Jų skaičių galėtų sumažinti nebent pasikvietus pagalbon vieną ar kelis tarkininkus, turinčius nuovokos apie „Aušros“ ir „Varpo“ laikų lietuvių kalbą ar bent norinčius jos įsigyti. Tik kur jų rasti?

Studijoje *Aušrininkų ir varpininkų leksinių naujadarų kūryba* nagrinėjamųjų žodžių registras sudaro trečiąjį skyrių, kuriam tenka lygiai pusė knygos, p. 20–74. Trumpai apžvelkime kitus skyrius. Pirmajame skyriuje „Ligšioliniai problemos tyrimai“ (p. 9–13) glaudžiai, bet dalykiškai apžvelgiama šių dviejų žurnalų naujadarų tyrimo istorija. Skaitytojui gal būtų įdomu žinoti, kad šita tema yra rašę ne tik lietuvių kalbininkai (pradėjo Pranas Skardžius 1941 m. išleistoje „Lietuvių

NAUJIEJI SPECIALISTAI ŽADA MECHATRONIKOS REVOLIUCIJĄ

VILNIAUS GEDIMINO
TECHNIKOS UNIVERSITETAS

Montavimui paruoštos sistemos

VGTU nuotraukos

Jaunieji Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) mechatronikos specialistai sulaukė pripažinimo iš verslo atstovų: studentų sukurta mechatroninė klimato valdymo ir energijos sąnaudų kontrolės sistema įdiegta interneto prieglobos (angl. *hosting*) paslaugas siūlančioje verslo įmonėje. Nuotoliniu būdu temperatūrą, drėgmę, triukšmą ir elektros sąnaudų suvartojimą leidžianti valdyti sistema perspėja apie patalpos būsenos pasikeitimus ir taip padeda išvengti nuostolių, taip pat leidžia sutaupyti elektros energijos.

Mechatronikos magistrantų kurta sistema į parametrų pokyčius reaguoja realiu laiku bei informuoja apie tai priežiūros darbuotojus arba pati perjungia klimato valdymo įrenginių parametrus. Ji itin svarbi didelėse serverinėse, kuriose net vieno rodiklio pokytis gali sutrikdyti 30–60 kompiuterių darbą ar juos sugadinti: pakilus temperatūrai, po 10–20 minučių jie pradeda išsijunginėti.

Išaugus procesų automatizavimo svarbai, vengiant rutiniųjų ar žmogui pavojingų darbų, auga ir mechatronikos mokslo svar-

ba. Dėl to VGTU steigiamos dvi naujos mechatronikos studijų programos. Jų studentai magistro laipsnio galės siekti VGTU arba jungtinėje studijų programoje, vykdomoje kartu su Vokietijos Braunšveigo technologijos universitetu.

„Studentų darbo pritaikymas versle rodo, kad mechatronikos mokslo ir technologijų srityje jau žengiame savarankiškus žingsnius. Siekdami revoliucijos, turime paruošti kūrybingus specialistus, gebančius ne tik modernizuoti senas sistemas, bet ir kurti naujas. Mechatronikos verslas šiuo metu aktyviai vystosi užsienyje, tačiau turime didelį potencialą šios srities plėtrai ir Lietuvoje“, – sakė VGTU Mechatronikos ir robotikos katedros vedėjas profesorius Vytautas Bučinskas.

Būsimieji mechatronikos specialistai gebės spręsti aktualius mechatronikos mokslo klausimus, vykdys tyrimus ir eksperimentuos. Jie nagrinės jutiklius, išmaniąsias medžiagas, integruotas gamybos sistemas, tirs jų pritaikymą. Jungtinėje studijų programoje prie specialistų ugdymo proceso prisidės ir Braunšveigo technologijos universiteto mokslininkai. Metus studentai praleis

VGTU, o tarptautinės patirties įgis seniausiame Vokietijos technologiniame universitete, išugdžiusiame tris Nobelio premijos laureatus.

Mechatroniniais įrenginiais galima laikyti šaldytuvą, skalbyklę, spausdintuvą ir pan. Itin plačiai mechatronikos naujovės naudojamos medicinoje: išmaniosios sistemos stebi pacientų būklę, geba jiems sušvirkšti vaistų, pakviesti pagalbą, širdies operacijose naudojami medicininiai robotai, leidžiantys išvengti ilgai gyjančių ir skausmingų pjūvių. Mokslininkai prognozuoja, jog netrukus ir buitėje naudosimės mechatroniniais bei robotikos išradimais – autonominiams dulkių siurbliams, žoliapjovėms, langus valančiais aukštalipiais robotais. Šiuo metu užsienio mokslininkai itin daug dėmesio skiria save reguliuojančių bei gedimus nusistatančių mechatroninių mašinų tyrimams: vienas pavyzdžių – save gydantys dirbtiniai raumenys.

VGTU informacija

Parengti 3D maketai

Tarp VGTU studentų baigiamųjų darbų – 3D spausdintuvo prototipas

Jaunieji Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) mechanikos inžinieriai žengia koja kojon su naujausiomis technologijomis ir baigiamųjų bakalauro darbų gynimuose pristatė pačių suprojektuotus ir pagamintus 3D spausdintuvo bei penkių ašių frezavimo staklių prototipus. Studentų darbai įrodė, kad norint gaminti pasaulinio lygio technologijas užtenka nedidelio biudžeto, didelio noro ir kūrybiškumo.

3D spausdintuvas, suprojektuotas ir pagamintas Rytio Mitkaus, pritaikytas spausdinti įvairius vienetinius gaminius, detales, edukacinius modelius ar prototipus iš pasaulyje populiariausių polimerinių medžiagų. Gana didelė (200 x 200 milimetrų) darbo zona leidžia gaminti nemažus techninius objektus.

Martyno Kamičaičio suprojektuotos ir pagamintos penkių ašių frezavimo staklės yra sumažintas kompiuterinio skaitmeninio valdymo (angl. *computer numerical control, CNC*) frezavimo centro modelis. Tokius įrenginius gamina pasaulyje garsios įmonės iš Vokietijos ar Japonijos. VGTU studento pagamintas modelis gali būti naudojamas įvairių detalių prototipų gamybai. Tikimasi, kad ateityje, kiek patobulinus stakles ir pritaikius specialią valdymo sistemą, jomis būtų galima gaminti ir sudėtingų formų detales – turbinų, laivų sraigtų mentes ar net dantų protezų prototipus.

„Studentų susidomėjimas mokslu ir jų motyvacija viską padaryti kuo geriau visada džiugina dėstytojus. Jaunuosius mechanikos inžinierius skatiname, kad baigiamuosiuose darbuose būtų ne tik projektas ir jo brėžiniai, bet ir realus, veikiantis įrenginys arba maketas. Juk tuomet studentai gali įgyti tokios patirties, kuri tikrai pravers darbo rinkoje“, – sako VGTU Mechanikos inžinerijos katedros vedėjas Mindaugas Jurevičius.

Dažniausiai baigiamąjį bakalauro darbą sudaro pasirinkto įrenginio brėžiniai ir projektavimo metu atlikti skaičiavimai, tačiau Rytis Mitkus ir Martynas Kamičaitis nusprendė savo darbus įgyvendinti praktikoje. Po gamybinės praktikos įsidarbinę metalo apdirbimo įmonėje „Vingriai“, jie ne tik patys gamino visas įrenginiams reikalingas detales ar juos surinkinėjo, bet ir projektavo gaminius ir sudarinėjo mechaninio apdirbimo programas įvairioms įmonėse užsakomoms detalėms gaminti.

VGTU studentai teigia, kad pradėję įgyvendinti savo idėjas ir gaminti realius įrenginius įgijo įvairios patirties. Gaminant pasimato projektavimo trūkumai, kuriuos, norint geriausio rezultato, reikia skubiai šalinti. Taip pat siekdami optimizuoti prototipų gamybos išlaidas vaikinai ieškojo pigesnių sprendimų.

VGTU informacija

Akademikai skaito Kristijoną DONELAITĮ

■ Atkelta iš 7 p.

(panašiai kaip Tolminkiemio klebonas lietuvininkus) ir nekartoti nuolat tykančių ir kartojamų klaidų: Donelaitis nebuvo joks pastorius, taip vokiškai jo ir nereikėtų vadinti, nes turim seną lietuvišką (nors nelietuviškos kilmės) žodį kunigas. Taigi buvo kunigas, Tolminkiemio parapijos klebonas, o pamaldas laikė ir pamokslus skėlė bažnyčioje, o ne *kirchėje*, kaip pasakytų vokiečiai. Beje taip sako ir Karaliaučiaus krašto rusai, jiems Tolminkiemio bažnyčia yra *kirchė*, o Donelaitis – pastorius. Būtų dar blogiau, jeigu sakytų cerkvė ir popas. O mums nėra jokio reikalo iš kitų kalbų perimti sąvokas, kai turime puikius lietuviškus žodžius. Lygiai taip pat pravartu žinoti, kad lietuvininkai nevartojo žodžio *miškas*, bet sakė *gria*, o šerną vadino *girine kiaule*.

Jeji ne magistrė

Dar nežinia, ar akademikai būtų prabilę Donelaičio balsu, jei ne magistrė Kamilė Kalibataitė. Tai ji – didžioji kaltininkė, kad apskritai toks pasibuvimas įvyko Mokslų akademijoje. Studijuodama prancūzų kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete, Kamilė dirbo ir savo senelio Petro Kalibato vadovaujamoje leidykloje „Petro of-

Lietuvos mokslų akademijos akademikai profesoriai alergologė Rūta Dubakienė ir pediatras, neonatologas Vytautas Basys dar tik kaupiasi prieš K. Donelaičio skaitymus

setas“. Vėliau įstojo į šios *Alma mater* Komunikacijos fakultetą, o magistro diplominiam darbui pasirinko temą „Bibliofiliniai faksimiliniai leidiniai ir jų savitumai“. Turėdama galimybių giliau susipažinti su kitų šalių faksimiline leidyba ir reikalavimais, įsitikino, kad tai, ką ligi šiol vadinome faksimilėmis, švelniai tariant, mažai ką bendro turėjo su tikrove ir tarptautiniais šios leidybos reikalavimais.

Maždaug tuo pačiu metu Kamilės

senelis Petras Kalibatas svarstė, kaip čia garbingiau išėjus į užtarnautą poilsį, bet tikram spaudos profesionalui rūpėjo ne fejerverkai, bet toks šūvis, kuris sudrebtinų Lietuvos poligrafijos skliautą. Susiję senelis ir vaikaitė, abu truputį pamišę pačia kilniausia ir gražiausia prasme, užsidegę siekiu Lietuvą pagerbti pirma tikra, pasaulinius standartus atitinkančia faksimile. Abiejų žvilgsniai nukrypo į pirmąją lietuvišką knygą – Martyno Mažvydo „Katekiz-

mą“, bet nebuvo taip paprasta taurų užmojų įgyvendinti. Čia pasirodė trečias veikėjas, kaip būna lietuviškose pasakose su gera pabaiga... Domas Kaunas, dažnas svečias P. Kalibato leidykloje, bet tąkart atėjo kaip niekad palankiu metu. Išgirdęs leidėjų atodūsius dėl sunkiai užsimoto projekto pasiūlė kiek paprastesnę alternatyvą, bet ne mažiau garbingą: „Artėja K. Donelaičio 300-osios gimimo metinės, kodėl nesiimti 1818 m. išleistas poemos „Metai“ faksimilės?

Paskolinčiau savo turimą egzempliorių“.

Kaip tarta, taip padaryta. L. Rėzos 1818 m. Karaliaučiuje išleistas poemos originalas atsidūrė Kamilės rankose, darbas su originalu tęsėsi trejus metus, o prieš tai daugiau kaip metus užtruko parengiamasis darbas. Visa tai praleisime, nors su skaudama širdimi, nes profesionalui ir kiekvienam nuosirdžiai besidominčiam tai ir yra pats įdomiausias tyrimų, pažinimo ir profesionalumo augimo etapas. Rezultatas – pirmas Lietuvoje tikras faksimilinis leidinys, tikriausiai dar įgystantis savo atskirą kūrimo istoriją.

Tai štai šio Kristijono Donelaičio „Metų“ pirmojo leidimo faksimilė ir buvo pasitikta, garbingos profesūros ir akademikų aptarta gegužės 22 dieną Lietuvos mokslų akademijos salėje. Ne tiek daug Lietuvos magistrų kada nors yra turėję tokią iškilų auditoriją. Kita vertus, jeigu akademikai sugebėjo prabilti Donelaičio balsu, vadinasi, reikėjo išties nepaprasto postūmio ir kultūrinio sukrėtimo. Tokį postūmį suteikė šiemet minimos Kristijono Donelaičio 300-osios gimimo metinės. Tokių plačių Donelaičio žingsnių per Lietuvą dar nėra buvę.

Gediminas Zemlickas

KRISTIJONAS DONELAITIS – SŪDUVIŲ PALIKUONIS? 300-osioms gimimo metinėms

■ Atkelta iš 7 p.

dainuoti bei skambinti savo fortepionu ir pianinu“. „Mes privalome visomis jėgomis išlaikyti bažnyčios žemę <...>. „Ruigys sudarė man daug vargo <...> Mano įpėdini, išidėmėk tai ir ateityje ieškok savo teisių“. „Aš iš visų jėgų bylinėjau“. „Viešpatie, teisingasis Dieve, įbaugink šito niekingo žmogaus sąžinę! [apie amtmoną T. Ruigį – A. M.] „Mano Dieve! Aš Tavęs prašau nepadaryti šitų vargšų žmonių [lietuvininkų baudžiauninkų – A. M.] nelaimingų“. „Aš visiškai vienas turėjau gintis“. K. Donelaitis palinkėjo įpėdiniui: „Tegul tavo sūnūs, jeigu jų turėsi ir norėsi paskirti teologijai, laiku išmoka geriau lietuviškai, kad galėtų tinkamai vadovauti parapijai lietuvių kalba. <...>. Tūlas vokiečių kunigas per pamokslą sakydavo, pvz.: „ryt bus turkas“ (vietoj turgus).

Ir Kristijono tėvas Kristupas (1680?–1719?) Lazdynėliuose mėgo ne tik žemės, bet ir technikos darbus. Kristijono brolis Frydrichas (Friedrich,

1715?–1797) Karaliaučiuje garsėjo kaip auksakalys juvelyras. Kitas brolis Adomas (g. 1706?) tapo geru kalviu, ginklakaliu, smuklininku Jociūnuose. Brolis Mykolas (1700?–1757) paveldėjo tėvų ūkį Lazdynėliuose. Buvo juvelyras, meistravo įvairius prietaisus, senatvėje persikėlė pas Kristijoną į Tolminkiemį. Adomo palikuoniai buvo dvarų, malūnų savininkai, pirkliai. Dar senesnis minėtų Donelaičių giminaitis Jonas Donelaitis (g. 1660, m. 1710 maru) buvo Didlaukių prie įsruities, nuo 1686 m. Valtarkiemio kunigas; sulotynino pavardę į *Donalitijus*. Jo sūnus, taip pat Jonas, buvo Tilžės lietuvių parapijos precentorius, o šio sūnus Georgas Albrechtas Donalitius (1719 – Tilžėje – 1792) tapo Zaumarų ir Kuršių (Ragainės apskritis) dvarų nuomininku. Mikroskopu tyrė gamtos kūrinius, konstravo elektrolizavimo prietaisus, kaupė biblioteką. Poeto Kristijono pusbroliu, vienas iš Donelaičių (m. 1805), buvo Karaliaučiaus karo ir domenų rūmų (administravo Rytų Prūsijos departamentą; Lietuvos

departamentą administravo Gumbinės karo ir domenų rūmai) patarėjas; tai aukštos pareigos. Kristianas Donalys (Christian Donalies, 1763–1813) vedė zalcburgiečio Gumbinės miestiečio dukterį. Kai kurie iš Donelaičių nuo XIX a. buvo teisininkai. Vienas iš Donelaičių, *Donalitius*, būdamas Rytų Prūsijos provincijos Landtago (Parlamento) narys, 1843 m. valdžiai pasirašė protesto raštą „Dėl lietuvių kalbos ignoravimo“ (XIX a. viduryje, ypač po 1871 m., susikūrus Vokietijos imperijai, spartėjo prievartinė germanizacija). Garsi baletų žvaigždė buvo Vera Donalies (g. 1900 Maskvoje, m. 1970 Freiburge, Vokietija).

Visų įžymių Donelaičių nesuminėsiu. Jų genealogijos tyrėjai teisininkas Kurtas Donalys (Kurt Donalies, 1909 Erfurte – 1994 Manheime, Vokietija) ir pedagogas Lucas Frydrichas Vilhelmas Vėnau (Lutz Friedrich Wilhelm Wenau, 1930 Berlyne – 2007 Lilienthalyje, Bremeno priemiestis) ištyrė, kad Vokietijoje šiuo metu *Donalies* pavardę turi net 59 šeimos. K. Done-

laičio memorialinio muziejaus Tolminkiemyje kūrėjo ir viso komplekso tyrėjo dr. Napoleono Kitkausko duomenimis, L. F. V. Vėnau senelė buvo Augustė Donelaitytė (1865 – 1941) iš K. Donelaičio brolio Adomo genealoginės šakos. Radau, kad nuo 1735 m. žinoma M. Lietuvoje gyvenusi Vėnau giminė. N. Kitkauskas rado, kad Donelaičio pavardę dabartinėje Lietuvoje (Lietuvos Respublikoje) turi apie 60 šeimų. L. F. V. Vėnau, tirdamas Mažosios (Prūsų) Lietuvos praeitį Berlyno ir Leipcigo archyvuose, Vokietijos bibliotekose suradęs Tolminkiemio baž-

nyčios krikšto metrikų knygų kopijas, surinko vertingų duomenų apie Donelaičių giminę, apie poeto asmenybę ir kūrybą; ją populiarino Vokietijoje. Donelaitikos tematika sukaupė turtinę įvairių šaltinių, knygų archyvą, parašė keletą veikalų apie savo protėvį Tolminkiemio kleboną ir poetą, Tolminkiemio parapiją, tautinius santykius joje. Donelaitiana šiais metais – pasaulinė poezijos šventė. Unikalu, kad iš mažojo krašto kilo vienas žymiausių Europoje humanistų kūrėjų.

Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai,

užsiprenumeruokite „Mokslo Lietuvą“ pašto skyriuose arba internetu 2014-iems metams ir paraginkite tai padaryti bičiulius!!! Lietuvos mokslo aktualijos, įdomūs ir vertingi interviu pasieks Jus greičiau ir operatyviau nei lauktumėte pasirodant internete.

Prenumeratos kaina:

1 mėn. – 9,19 Lt, 3 mėn. – 27,55 Lt, 6 mėn. – 55,08 Lt.

Mums Jūsų parama reikalinga kaip niekad!

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Mokslui, kultūrai, visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 m. skyrė 43 tūkst. Lt.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Ona Gaidamavičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Jonas Jasaitis, Antanas Kulakauskas, Vladimiras Novosadas,
Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslo Lietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://www.mokslo Lietuva.lt>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslo Lietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.